

Harp Prensipleri Bağlamında 93 Harbi'nde Şıpka Taarruzları*

Shipka Attacks in the Ottoman-Russian War of 1877-1878
within the context of the Principles of War

*Ahmet TAŞDEMİR***

Öz

Bu çalışmada 93 Harbi'nin önemli bir safhasını oluşturan Süleyman Hüsnü Paşa komutasındaki Balkan Ordusu'nun Şıpka taarruzları incelenmektedir. Osmanlı ordusu, savaşın ilk aylarında birçok stratejik noktayı kaybetmiştir. 19 Temmuz 1877'de Ruslar tarafından ele geçirilen Şıpka Geçidi de bu stratejik noktalardan biridir. Şıpka, Rus harp planında önemli yere sahip olması ve Balkan Dağları'nın kuzey ve güneyindeki Osmanlı kuvvetleri arasındaki bağlantıyı engellemesi bakımından Osmanlılar için sorun teşkil etmekteydi. Bu tarihten itibaren Osmanlıların öncelikli hedeflerinden biri Şıpka'yı geri alarak kuzeydeki kuvvetlerle bağlantı kurmak ve bu sayede gerçekleştirilecek müşterek taarruz ile Plevne üzerinde yoğunlaşan Rus baskısını hafifleterek Osman Paşa'ya yardım etmektir. Ancak stratejik ve operatif seviyelerde etkisini gösteren hatalı kararlar Şıpka taarruzlarının başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur. Makale, kavramsal ve analitik

* Bu çalışma, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde hazırlanmış olan "An Example of Strategic Command and Coordination Problem in the Ottoman Army: The Battle of Shipka during the Ottoman-Russian War of 1877-1878" isimli Yüksek Lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Tezin hazırlanmasında büyük katkısı olan ve öğrencisi olmaktan kıvanç duyduğum danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Ömer Turan'a bu vesileyle teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Ayrıca makaleyi gözen geçirerek önerilerde bulunan MSÜ HHE Öğretim Görevlisi Kadir Yalçın'a da teşekkür ederim.

** Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Harp Tarihi Anabilim Dalı. E-posta: atasdemir@msu.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-8848-238X>.

Geliş Tarihi /Received: 21.04.2021
Kabul Tarihi /Accepted: 08.06.2021

değerlendirme sunabilmek için Şıpkı taarruzlarını harp prensipleri bağlamında analiz etmektedir. Çalışmada, harp prensiplerinden özellikle emir komuta birliği, kuvvet tasarrufu ve sıklet merkezi prensiplerinin tatbik edilememesinden dolayı Şıpkı taarruzlarının başarısızlıkla sonuçlandığı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şıpkı Geçidi, Süleyman Hüsnü Paşa, 93 Harbi, Harp Prensipleri, Strateji

Abstract

This study focuses on the Shipka attacks of the Balkan Army under command of Süleyman Hüsnü Pasha in the Ottoman-Russian War of 1877-1878. The Ottoman army lost many strategic positions during the first months of the war such as the Shipka Pass which had an important place in the Russian war plan, and losing the Shipka Pass was a big problem for the Ottomans because of preventing the connection between the Ottoman forces in the north and south of the Balkan Mountains. From this date onwards, the main aim of the Ottoman army became obtaining connections with the Ottoman forces and after that detaining the Russian forces concentrated around Plevna to be able to help Osman Pasha. However, failures at the strategic and operative levels caused to defeat of the Ottoman forces in the Shipka attacks. The article analyzes the Shipka attacks within the context of the principles of war to be able to provide a conceptual and analytical evaluation. This study emphasizes that the Ottomans were defeated in the Shipka attacks mainly because of failures in performing the unity of command, economy of force and center of gravity principles.

Keywords: Shipka Pass, Süleyman Hüsnü Pasha, Ottoman-Russian War of 1877-1878, Principles of War, Strategy

“Teori, savaşı kitaplardan öğrenmek isteyenlere rehber olur, yollarını aydınlatır, yürümelerini kolaylaştırır, muhakemelerini geliştirir ve onları yenilgiye düşmekten korur.”

Carl von Clausewitz

Giriş

Osmanlı karar alıcılarının stratejik seviyedeki hatalı kararları 93 Harbi'nin ilk aylarında Osmanlı ordusunun karşılaştığı başarısızlıkların ana sebebidir. Osmanlı ordusunda seferber edilmiş kuvvetin önemli kısmı ağırlık merkezi olarak addedilen Tuna Cephesi yerine tâli cephelerde konuşlandırılmıştı. İkincil bölgelerde hesaplı riskler alınarak azami surette Tuna cephesine odaklanılmaması, Osmanlı ordusunun Temmuz 1877 sonuna kadar Balkanlardaki hareketsizliğinin temel sebebi olmuştur. Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşa'nın başını çektiği Osmanlı karargâhı, Tuna'da konuşlandırılan kuvvetle savunma stratejisinin tatbik edilebileceğine inanmamaktaydı. Söz konusu dönemde gerekli keşif ve gözetleme faaliyetleri layıkıyla icra edilemediği gibi Rus taarruz planı hakkında da yeterli bilgi elde edinilememişti. Bu şartlar altında eldeki kuvvetin kuvvet tasarrufu prensibinin gerekleri göz ardı edilerek cephe hattı boyunca dağıtılması ile doğal savunma hatları olarak tasavvur edilen Tuna Nehri ve Balkan Dağları Rus taarruzları karşısında savunmasız kaldı. Ruslar kayda değer engelle karşılaşmadan 27 Haziran'da Tuna Nehri'ni, 14-19 Temmuz tarihlerinde ise Balkan Dağlarını aşarak harp planlarının ilk aşamasını başarıyla tamamladılar. Nitekim 19 Temmuz'da ele geçirilen Şıpka Geçidi, hızla İstanbul'a yürüyerek savaşı neticelendirmeyi planlayan Ruslar için İstanbul'un anahtarı konumundaydı¹.

¹ 93 Harbi'nin ilk aylarında yaşanan gelişmeler ve Osmanlı Balkan savunmasının çöküşü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Taşdemir, “Osmanlı Ordusunda Stratejik Yönetim Zaafiyeti Örneği: 93 Harbi'nde Balkan Savunmasının Çöküşü”, *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı 1 (Haziran 2020), s. 1-40.

Balkan savunmasının çökmesinden sonra cephe hattında birçok değişiklik meydana geldi. Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşa, Rus ordusu karşısındaki pasif tutumu sebebiyle görevden alındı. Rus ilerleyişini önlemek için Süleyman Hüsnü Paşa Karadağ'dan, Mehmed Ali Paşa da Yenipazar'dan Rumeli harp sahasına kaydırıldı. Ancak Abdülkerim Nadir Paşa'nın azlinden sonra onun gibi bütün cephe hattındaki kontrolü elinde bulunduran bir komutan ataması yapılmamış, cephe yönetimi Mehmed Ali Paşa, Osman Paşa ve Süleyman Hüsnü Paşa arasında paylaştırılmıştı. Ayrıca İstanbul'daki Meclis-i Askerî, Osmanlı karar mekanizmasında önemli bir yere sahipti. Bu karmaşık komuta yapısı savaşın ikinci evresi olarak adlandırabileceğimiz ağustos ayı sonrasındaki gelişmelerde belirleyici etken olmuştur².

Tuna Cephesi'ndeki Rus ilerleyişi temmuz ayının ikinci yarısında Osman Paşa komutasındaki birliklerin Plevne'deki taktik zaferi ile durdurulmuş, Ruslar savunmaya çekilerek takviye beklemeye koyulmuştu. Plevne'nin oluşturduğu uygun ortamdan yararlanmak isteyen Osmanlıların bu dönemdeki hedefi bir an önce yeni sevk edilen kuvvetler ile müşterek taarruz başlatmaktı. Ancak Süleyman Hüsnü Paşa ve Mehmed Ali Paşa arasındaki koordinasyon sorunu ve Şıpka taarruzlarında Osmanlı kuvvetlerinin başarısız olması, dört gözle beklenen müşterek taarruzun hayata geçirilmesini engelledi. Balkan Ordusu'nun³ Şıpka taarruzlarındaki başarısızlığı Osmanlı ordusunun harekât kabiliyetini yitirmesine ve nihayetinde Plevne üzerindeki Rus

² Savaşın sevk ve idaresindeki stratejik hatalar, 1957-1958 yılları arasında Kara Kuvvetleri Komutanlığı da yapmış olan merhum Orgeneral İbrahim Necati Tacan tarafından *Askerî Mecmuâ*'da yayınlanan üç farklı yazıda ele alınmıştır. Tacan, 1937-1940 yılları arasında Yarbay-Albay rütbelerinde hazırladığı bu çalışmalarda savaşın genelinde Osmanlı ordusunda etkisini gösteren plan, yığınak ve komuta gibi muhtelif konuları stratejik çerçevede tedkik etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Necati Tacan, "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Başkomutanlık", *Askerî Mecmuâ*, Sayı 107 (Aralık 1937), c. 8, s. 755-759; Necati Tacan, "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Planlar, Yığınak", *Askerî Mecmuâ*, Sayı 112 (Mart 1939), c. 10, s. 132-142; Necati Tacan, "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Balkanlar Şimalindeki Harekât", *Askerî Mecmuâ*, Sayı 119 (Aralık 1940), c. 111, s. 739-753.

³ 93 Harbi'nin bu evresinde Osmanlı ordusu; Plevne civarında Tuna Garp Ordusu, Şumnu-Ruşçuk civarında Tuna Şark Ordusu ve Balkanlarda Balkan Ordusu adı altında konuşluydu.

baskısının günden güne artmasına sebep oldu.

Şıpka Muharebesi'nin savaşın neticesi üzerinde önemli etkisi olmasına rağmen muharebeler Türk tarihyazımında yeterince yer bulamadı. Türkiye'de 93 Harbi literatürü daha çok Plevne Muharebesi etrafında şekillendi. Cephe hattındaki diğer önemli muharebeler ve Şıpka gibi Plevne Muharebesi üzerinde büyük tesire sahip muharebeler göz ardı edildi. Bu çalışmada Şıpka taarruzları Türk Silahlı Kuvvetleri'nde de kabul gören hedef, emir komuta birliği, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu, manevra, taarruz, emniyet, baskın ve sadelik prensipleri bağlamında incelenecektir. Harp prensipleri bütün muharebelere uygulanabilecek kontrol listeleri değildir. Teknolojik değişim ve dönüşümler savaşın karakterini değiştirerek geçmişte uygulanabilir olan prensiplerin zamanla uygulanamaz hale gelmesine sebep olmaktadır. Ancak harp prensipleri her ne kadar mutlak başarı formülleri olmasalar da muharebelerin kavramlarla analizine imkân sağlayarak stratejik bakış açısı kazandırmakta; stratejik, taktik ve operatif seviyelerde yol gösterici öğretiler olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle harp prensipleri, harp tarihi incelemelerinde önemli bir yere sahiptir. Makalede öncelikle Süleyman Paşa komutasındaki Balkan Ordusu'nun 20 Temmuz-17 Eylül 1877 tarihleri arasında Balkanlardaki harekâtı Genelkurmay ATASE Arşivi'nden temin edilen belgeler, Süleyman Paşa'nın hatıratı, savaş muhabirlerinin ve muharebelere tanık olan kişilerin yazıları ve araştırma inceleme eserler ışığında ele alınacaktır. Literatürde 93 Harbi'nin bu safhası hakkında metodolojik gerekliliklere riayet edilerek hazırlanmış bir çalışma olmadığı için öncelikle Şıpka taarruzları genel hatlarıyla okuyucuya sunulacak, sonrasında ise Şıpka taarruzlarının harp prensiplerine göre analizi yapılacaktır.

1. Süleyman Paşa Ordusunun Balkan Harekâtı

Rus ordusunun Tuna Cephesi'ndeki hızlı ilerleyişi İstanbul'da büyük bir telaşa sebep oldu. Osmanlı karar alıcılarının Rus ilerleyişi karşısında aldığı tedbir, savaşın planlanma aşamasında yapılan bir yanlıştan vazgeçilmesiydi. Savaşın başında Bosna ve Karadağ gibi ikincil bölgelerde konuşlandırılan askerlerden bir kısmının Tuna Cephesi'ne kaydırılmasına karar verildi. Bu kapsamda, Karadağ'da görevli olan Süleyman Hüsnü Paşa emrindeki kuvvetle Balkanlara gelerek Şıpka-

İslimye hattını tutacaktı. Yenipazar'da bulunan Mehmed Ali Paşa'nın Niş'ten kuvvet ayırarak Balkan Dağları'nın batı hattını tutması için Sofya'da, Vidin'deki Osman Paşa'nın da Plevne'de konuşlanması planlandı. Ayrıca Batum, Sohum ve 5. Ordu'dan Tuna Cephesi için kuvvet ayrılacaktı⁴. Ancak takviye kuvvetler daha Balkanlara adım atmadan General Gurko'nun Balkan Dağları'nı aşması, Osman Paşa'nın Plevne'deki muzafferiyeti hariç, Osmanlıların bu değişikliklerden beklenen verimi almasını engelledi. Osmanlılar, takviye kuvvetlerle birlikte Rus ordusunu Balkan Dağları'nın gerisine aşmamak üzerine kurduğu planı tâdil ederek temmuzun sonu itibarıyla bütün planını önce Rusları Balkanların güneyinden, sonra da kuzeyinden atmak üzere kurdu. Nitekim Süleyman Paşa Edirne'ye ulaşır ulaşmaz Meclis-i Askerî tarafından kendisine tevdi edilen vazifenin sınırları tam da bu çerçevede çizilmişti⁵.

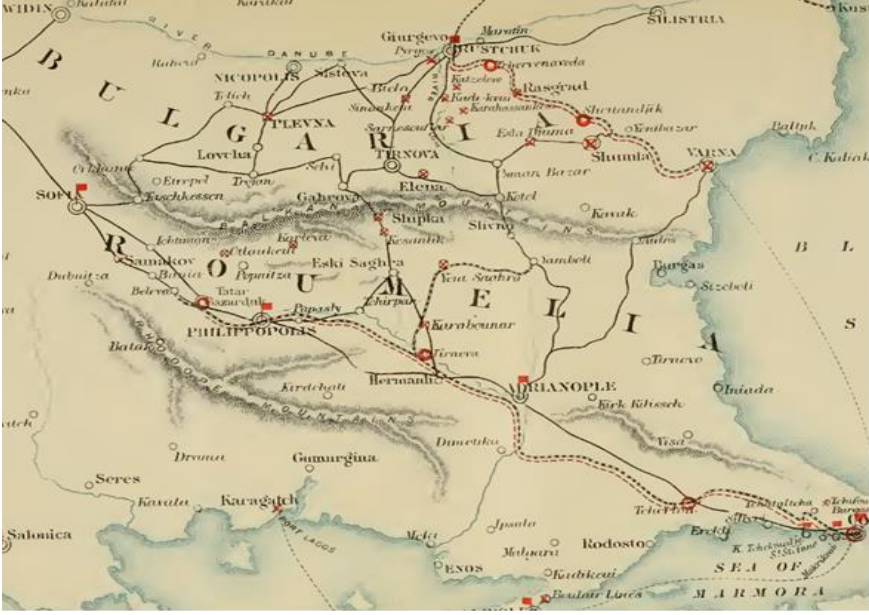
Süleyman Paşa ordusu temmuzun ikinci haftası deniz yolu ile Dedeağaç'a oradan da trenler ile Edirne'ye ulaştırıldı. Edirne'de gerekli hazırlıklarını tamamlayan taburlar, peyderpey harekât öncesi toplanma yeri olarak belirlenen Karapınar'a⁶ sevk edildi. Süleyman Paşa Balkan harp sahasına ulaştığında bölgede sadece 19 Temmuz'da Şıpk'a'dan Filibe yönüne çekilmiş Mehmed Hulusi Paşa komutasındaki 7 tabur ve Yeni Zağra'da konuşlu eski Balkan kumandanı Rauf Paşa komutasındaki 10 tabur bulunmaktaydı. Birliklerin Karapınar'da toplanmasından sonra 27 Temmuz'da Rauf Paşa ve Süleyman Paşa Karapınar-Yeni Zağra arasındaki Radnevo'da buluşarak Balkanların güneyindeki General Gurko kuvvetlerine karşı gerçekleştirilecek harekâtı planladılar. Bu plana göre; Rusların büyük bölümü Kazanlık ve Eski Zağra civarında olduğu

⁴ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (=ATASE), *Osmanlı Rus Harbi* (=ORH). 3/185AA, 26 Haziran 1293 [8 Temmuz 1877].

⁵ "Düşmanın Balkanlara ziyâde kuvvet cem' itmesine ve Osman ve Ahmed Eyüb Paşa fırkaları üzerine kuvve'-i külliye ile sarkmasına meydan virmemek için Balkanın bu cihetinde ve üstünde bulunan düşmanın serî'an def' ve tenkili be-havlillâhi te'âlâ devlet ve milletin selâmetini te'mîn ve istihsâl idecek muvakkıyât-ı celîlenin en birincisi olub bu da hakcelle ve alî-i hazretlerinin nusret ve inâyet-i ilâhiyyesine ve rûhâniyet-i seniyye-i hazret-i peygamberînin imdâd ve i'ânesine tevessülen uhde-i aliyyelerine tevdi kılındı.". ATASE, ORH. 6/137, 9 Temmuz 1293 [21 Temmuz 1877].

⁶ Günümüzdeki ismi Gılibovo'dur.

için ilk etapta 29 Temmuz'da üç koldan Eski Zağra üzerine taarruz edilecek, sonrasında ise Kazanlık ve Şıpka Geçidi üzerine yürünecekti⁷.

Harita 1: Tuna Cephesi Harp Sahası ve Ana Ulaşım Yolları⁸

29 Temmuz'da Süleyman Paşa Karapınar'dan 42 piyade taburu ve 500 süvari ile hareket etti. Aynı gün Rauf Paşa Yeni Zağra'dan 12 piyade taburu ve yaklaşık 3.000 Çerkes gönüllü süvarisiyle, Mehmed Hulusi Paşa da Çırpan'dan 7 piyade taburu ile yola çıktı⁹. 30 Temmuz'da

⁷ ATASE, ORH. 94/2ADA, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877]; ATASE, ORH. 94/2AF, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877].

⁸ *Report and Record of the Operations of the Stafford House Committee: Russo-Turkish War 1877-1878*, Londra 1879.

⁹ Çerkes gönüllüleri Süleyman Paşa'nın emrindeki süvari kuvvetinin ağırlıklı kısmını oluşturmaktaydı. Bu dönemde Balkan Ordusu ile harekâta katılmış olan İngiltere Askeri Ataşesi Fife-Cookson, Balkan Ordusu'nun ana unsurlarından olan Çerkes süvarilerini ihtiyaç duyulduğu zaman gözden kaybolan işe yaramaz bir grup olarak tanımlamaktadır. John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*,

bu üç kolun Eski Zağra yakınlarında birleşerek taarruza başlaması planlanmaktaydı¹⁰. Ancak Osmanlı ordusu keşif ve gözetleme faaliyetlerini tam manasıyla icra edemiyorken Rusların süvari birliklerini etkin şekilde kullanmaları, Ruslara bir takım manevralar gerçekleştirerek Osmanlı harekât planını boşa çıkarma imkânı sağladı. Balkan Ordusu 31 Temmuz'da Eski Zağra'yı geri almayı başarmasına rağmen yaşanan aksaklıklardan dolayı harekâtın ikinci aşamasına hemen geçilemedi.

Osmanlı kuvvetlerinin Eski Zağra üzerine yürüyüşe geçtiği günlerde, General Gurko komutasındaki Rus kuvvetleri de benzer şekilde Kazanlık, Eski Zağra ve Hainköy istikametlerinden Yeni Zağra üzerine harekât gerçekleştirmekteydi. Etkin bir süvari gücüne sahip olan General Gurko, Balkanların güneyinde birçok keşif ve gözetleme faaliyeti gerçekleştirerek Osmanlı kuvvetlerinin durumunu iyi şekilde tespit etmişti. Süleyman Paşa'nın üstün sayıdaki kuvvetinin kısa süre içinde taarruza başlayacağını bilen Gurko, Balkan Ordusu'nun ilerleyişini olabildiğince yavaşlatarak zaman kazanmayı ve bu süre zarfında gelecek takviye ile Balkanların güneyinde tutunmayı umut ediyordu¹¹. General Gurko'nun inisiyatif alarak, hareketsiz kalmaktansa Osmanlı kuvvetlerinin ilerleyişini durdurmaya çalışması, ilerleyen günlerde gerçekleşecek olan Şıpka taarruzları üzerinde önemli etki bırakmıştır. Ruslar bu manevra ile Rauf Paşa müfrezesine Curanlı Muharebesi'nde ağır zayıat verdirerek Süleyman Paşa'nın Eski Zağra taarruzunu Rauf Paşa kuvvetleri olmadan gerçekleştirmesini sağladı¹². Ayrıca Ruslar bu manevra ile Osmanlıların önemli ikmal noktalarından biri olan Yeni Zağra'yı işgal ederek Balkan Ordusu'nun sağ kanadında ciddi bir tehdit olarak belirmiş, Süleyman Paşa'nın Şıpka taarruzuna en uygun zamanda

Londra 1880, s. 60.

¹⁰ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, İstanbul 1928, s. 6.

¹¹ Nikolai Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, Londra 1900, s. 172-174; *The War Correspondence of the Daily News 1877*, Londra 1878, s. 274.

¹² Curanlı Muharebesi ve öncesinde gelişen olaylar stratejik seviyede alınan kararların operatif seviyedeki etkisini görmek için birçok örnek barındırır. Süleyman Paşa'dan kıdemli olan ve daha önce Süleyman Paşa'nın komutanlığını da yapmış Rauf Paşa, kıdem farkına riayet edilmeden Süleyman Paşa'nın emrine verilmişti. Problem yaratması muhtemel bu atama, harekâtın ilk aşamasının planlanmayan şekilde neticelenmesinde önemli bir etkindir. İki komutan arasında gerekli iletişim sağlamadığı için Curanlı'da Rauf Paşa Ruslar karşısında yalnız kalmıştır.

başlatması engellenmişti. Balkan Ordusu Eski Zağra'yı geri aldıktan sonra Curanlı ve Yeni Zağra'da yaşananlardan dolayı, Şıpka üzerine yürüme planını değiştirerek yönünü doğuya Yeni Zağra istikametine çevirmek zorunda kaldı. Süleyman Paşa Yeni Zağra'da gerisini güven altına alıp mühimmat ve erzak tedarikini sağladıktan sonra Şıpka üzerine yürümek niyetindeydi.

Balkanların güneyinde kaybedilen zaman Rus ordusuna Osmanlı taarruzları karşısında hazırlanma imkânı sunmuştur. Aslında ağustosun başında Şıpka'daki Rus savunması muhtemel bir Osmanlı taarruzuna tam hazır değildi. Ruslar geçidi ele geçirmelerinin üzerinden 10 günden fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, Şıpka'da kayda değer savunma tedbirlerine başvurmamıştı. Arızalı arazinin kendilerini koruyacağını düşünen Ruslar, günlerini herhangi bir hazırlık yapmaksızın piknik atmosferinde geçirmekteydi¹³. Bu şartlar altındaki takviye edilmemiş Şıpka'ya taarruz edilmesi durumunda netice alınması kuvvetle muhtemeldi. Ancak koordinasyon sorunu ve süvarinin etkin kullanılmamasından kaynaklı yaşanan gecikme, Ruslara Osmanlı taarruzlarına karşı 20 gün hazırlanma imkânı vermiştir¹⁴. Muharebeleri

¹³ Alexander Statiev, "The Thorns of the Wild Rose: Russian Ordeals at the Shipka Pass During the Russo-Turkish War of 1877-1878", *The Journal of Slavic Military Studies*, Sayı 3 (Ekim 2019), c. 32, s. 373.

¹⁴ Curanlı Muharebesi koordinasyon ve keşif gözetleme faaliyetlerinde yaşanan sorunların neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Süleyman Paşa ve Rauf Paşa kuvvetleri muharebe esnasında birbirlerine yakın mesafede olmalarına rağmen gerekli iletişim sağlanamamıştır. Muharebeden sonra Rauf Paşa, Süleyman Paşa'yı kasıtlı olarak yardıma gelmemekle, Süleyman Paşa da Rauf Paşa'yı emrindeki müfrezinin mühimmat ve kuvvet durumu müsait olmamasına rağmen muharebeyi kabul edip buluşma noktasını kaçırmakla suçlamıştır. ATASE, *ORH*. 10/100, 20 Temmuz 1293 [1 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH*. 17/94AB, 23 Ağustos 1293 [4 Eylül 1877]. Curanlı'da yaşananlar savaş sonrasında Süleyman Paşa'nın Divan-ı Harp yargılanmasındaki önemli konulardan biri olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Cihan Duran, Süleyman Paşa'nın Divan-ı Harp'te Yargılanmasına Dair Defterin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1878-1879), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010. Eski Zağra muharebesinden sonra Balkanların güneyinden çekilen Rus kuvvetleri takip edilememiş, bunları imha etme şansı elden geçirilmiştir. Yeterli süvari olmamasından kaynaklı bu hata Şıpka savunmasının daha da güçlenmesine sebep olacaktı. Geri çekilen Rus kuvvetlerinin büyük kısmı Şıpka Geçidi'nde konuşlandırılmıştır.

Osmanlılar tarafında takip etmiş olan İngiltere'nin İstanbul Konsolosluğu Askerî Ataşesi John Fife-Cookson da Süleyman Paşa'nın bu gecikmesinin Ruslar için önemli fırsatlar sağladığını belirtmekteydi. Fife-Cookson'a göre, Osmanlı ordusunun hızlı hareket etmeyerek harekâtı ertelemesi hayatî bir hataydı ve Süleyman Paşa büyük bir avantajı kaçırarak affedilemez bir hata yapmıştı. Söz konusu zaman diliminde yaşanan gecikme sayesinde Ruslar 30 Temmuz'da Plevne'de yaşadıkları mağlubiyetin etkisinden kurtularak hızla hazırlıklara odaklanma fırsatı yakalamıştı¹⁵.

Zaman kaybının yol açtığı bir diğer problem de Süleyman Paşa ve Mehmed Ali Paşa arasındaki koordinasyon sorunu olmuştur. Yapılan plana göre, Süleyman Paşa Eski Zağra'dan sonra Şıpka üzerine yürüyorken Şumnu civarında konuşlu Mehmed Ali Paşa komutasındaki Tuna Şark Ordusu kuvvetleri de Şıpka'nın ikmal hattını ve Şıpka'nın doğusundaki Elena (Ferdic) ve Hainköy geçitlerini tehdit ederek Rusların Tırnova üzerinden Şıpka'yı takviye etmesini engelleyecekti¹⁶. Böylece desteksiz bırakılacak Rusların geri çekilmeye zorlanması planlanmıştı. Bu manevranın icrası için temmuzun sonunda Necib Paşa komutasında 14 piyade taburu ve 1 süvari alayı Rus sol kanadındaki Osmanpazarı'na gönderildi¹⁷. Ancak Balkan Dağları'nın güneyinde geçirilen zaman diliminde Tuna Şark Ordusu karşısındaki Rus kuvvetlerinin hareketliliği artmıştı. Bu tarihlerde Viyana Sefaretinden gelen bir istihbarat raporunda Rusların ana kuvvetlerini Byala'da toplayarak yakın zamanda Rusçuk, Silistre ve Hezargrad üzerine taarruz edeceği bildirilmekteydi. Rusların Mehmed Ali Paşa ordusu üzerine taarruza geçeceği yönündeki istihbarat, Mehmed Ali Paşa'yı tüm cephe hattı boyunca ihtiyatlı hareket etmeye sevk etti. Paşa, Ağustos'un ilk haftasından itibaren muhtemel bir Rus taarruzuna odaklanmıştı. Öyle ki, Balkan Ordusu ile bağlantıyı sağlayacak ve Şıpka taarruzu kolaylaştıracak manevralar icra edecek olan

¹⁵ John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 57-58.

¹⁶ ATASE, *ORH*. 19/22, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH*. 19/22A, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877].

¹⁷ ATASE, *ORH*. 94/2AF, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877]; ATASE, *ORH*. 94/2AFA, 22 Temmuz 1293 [3 Ağustos 1877].

Osmanpazarı'nda konuşlu taburlar bile geri çağırılmıştı¹⁸.

Mehmed Ali Paşa'nın tedbirli olmak adına attığı adımların anlamı müstahkem Şıpkı Geçidi'ne taarruz edecek Balkan Ordusu'nun Ruslar karşısında yalnız kalmasıydı. Böylece gerisi tehdit edilmeyen Rus ordusu kolaylıkla ihtiyat kuvvetlerini Şıpkı'ya kaydırma imkânı bulabilecekti. Nitekim bu durumun farkında olan Süleyman Paşa İstanbul'a gönderdiği telgraflarda sürekli Mehmed Ali Paşa'nın hareketsizliğinden şikâyet ediyor ve onun bir an önce harekete geçirilmesinin sağlanmasını istiyordu¹⁹. Mehmed Ali Paşa ve Süleyman Paşa arasındaki uyumsuzluk ağustosun ikinci haftasında Süleyman Paşa Yeni Zağra'daki hazırlıklarını tamamlayıp Balkan geçitleri üzerine harekete geçeceği zaman iyice keskinleşti. Tuna Şark Ordusu erkân-ı harbi 11 Ağustos'ta yaptığı toplantıda geçitlere doğrudan müdahale edilmesinin doğru olmayacağı yönünde bir karar almış ve bu kapsamda alternatif bir harekât planı hazırlayarak İstanbul'un onayına sunmuştu. Bu plana göre, Süleyman Paşa Şıpkı taarruzundan vazgeçip emrindeki kuvvetle Balkan Dağları'nı Kazgan Geçidi üzerinden geçerek Tuna Şark Ordusu kuvvetleriyle birleşmeliydi. Bu sayede oluşturulacak kuvvetle Ruslara Balkan Dağları'nın kuzeyinde taarruz edilebilecekti²⁰.

¹⁸ ATASE, *ORH.* 8/54AB, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH.* 20/92, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877]; ATASE, *ORH.* 99/138BRA. Ayrıca bkz. John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 46-47.

¹⁹ ATASE, *ORH.* 19/27, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877].

²⁰ ATASE, *ORH.* 19/30, 30 Temmuz 1293 [11 Ağustos 1877]. Aslında Mehmed Ali Paşa'nın bu planı öne sürmesi hemen Balkan harekâtının arifesinde, Süleyman Paşa'nın bütün taarruz hazırlıklarını tamamlamasından sonraydı. Bu zamana kadar iki paşa arasındaki yazışmalarda Mehmed Ali Paşa hep Şıpkı Geçidi'ni hedef olarak gösteriyor, buranın zaptından sonra süratle Balkanları geçerek kendisiyle iletişime geçilmesini istiyordu. ATASE, *ORH.* 94/2AG, 24 Temmuz 1293 [5 Ağustos 1877]. Öyle ki, Mehmed Ali Paşa Süleyman Paşa'nın harekâta başlamasının hemen öncesinde 8 Ağustos'ta gönderdiği telgrafında dahi Süleyman Paşa'ya hızla hareket ederek Elena ve Hainköy geçitlerini sonra da Şıpkı'yı zapt etmesini söylemekteydi. Ayrıca Mehmed Ali Paşa'ya göre Balkan Ordusu'nun emrindeki kuvvet söz konusu geçitleri pek zorluk çekmeden zapt edebilecek güçteydi. ATASE, *ORH.* 19/22, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]. Mehmed Ali Paşa'nın bu ifadeleri aslında Şıpkı'ya taarruz gerçekleştirilmesinin belli koşullar altında yanlış bir karar olmadığını, uygun koşullar sağlanırsa Şıpkı'nın elde edilebileceğini göstermektedir. Ancak Mehmed Ali Paşa'nın Şıpkı taarruzlarına

Süleyman Paşa ise bu talebe karşı çıkararak kendisine en başta verilen görevi, yani Şıpka'nın düşman işgalinden kurtarılmasını, her ne olursa olsun yerine getirmekte kararlıydı. Süleyman Paşa şüphesiz Rusların Balkanlardan atılmasını en birinci görevi olarak telakki ediyor, bunun yolunun da Şıpka'dan geçtiğine inanıyordu. Çünkü Balkanların kuzeyine geçilmesi durumunda Edirne-İstanbul yolu Ruslar tarafından tehdit edilebilirdi. Şıpka elde edilmeden Balkanların güneyindeki kuvvetin kuzeye geçmesi uygun değildi²¹. Ayrıca Süleyman Paşa'ya göre Şıpka'nın alınması öyle zannedildiği kadar zor değildi. Bunda biraz güçlükle karşılaşılsa dahi Şıpka'nın zaptından sonra Osman Paşa ordusuyla Selvi tariki üzerinden birleşmek mümkün olacaktı ve Osmanlı ordusunun başarısı için en önemli kazanım bu olurdu. Biraz zayıf verilse dahi böyle bir şans değerlendirilmeliydi²². Nihayetinde, Meclis-i Askerî'nin verdiği son karar, Şıpka taarruzunun gerçekleştirilmesi yönündeydi.

Şıpka taarruzunun başarı ile neticelenmesi için zorlu coğrafyada mücadele edecek Balkan Ordusu kadar diğer ordular da rol oynamalıydı. Gerekli koordinasyon sağlanamaması halinde ikmal hattı tehdit edilmeyen Şıpka savunması, Ruslar tarafından rahatlıkla takviye edilerek geçilmez hale getirilebilirdi. Ancak talebi kabul görmeyen Mehmed Ali Paşa tamamen kendi bölgesine odaklanmıştı. Plevne üzerine yoğunlaşan Rus yığınağından dolayı Osman Paşa da hareket serbestisine sahip değildi. Bu şartlar altında Şıpka taarruzu daha baştan birçok soruna gebeydi.

Süleyman Paşa 11 Ağustos'a kadar Yeni Zağra'da ikmal için bekledi. Harekât planı önce Elena ve Hainköy geçitlerine taarruz edilmesi ve sonrasında Şıpka üzerine yürümek olarak tadil edilmişti. 11 Ağustos'ta Elena üzerine hareket ederek aynı gün Elena Geçidi'ne ulaştı. Rus kuvvetleri Şıpka hariç diğer geçitleri kayda değer kuvvetle tutmadığı için Elena Geçidi zorlanmadan geri alındı. Şıpka taarruzları esnasında muhtemel bir çevirme harekâtına maruz kalmamak için geçitlerin tahkim

kayıtsız kalarak taarruzları kolaylaştırıcı harekâta girişmemesi, uygun koşulların oluşmasını engelleyerek Osmanlı kuvvetlerinin mağlubiyetini kaçınılmaz kılmıştır.

²¹ John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 45-46.

²² ATASE, *ORH*. 99/138BRA.

edilmesi gerekiyordu. Bu kapsamda Balkan ordusu 14 Ağustos'a kadar Elena Geçidi'nde istihkâm inşa faaliyetlerine devam etti. Elena Geçidi'ndeki istihkâmların tamamlanmasına müteakip buraya 3 piyade taburu bırakılarak 14 Ağustos'ta Hainköy Geçidi üzerine hareket edildi. Aynı gün Ruslardan geri alınan Hainköy Geçidi'nde de benzer istihkâm inşa faaliyetleri gerçekleştirildi. 17 Ağustos'a kadar devam eden çalışmalardan sonra geçitte 4 piyade taburu ve bir miktar başıbozuk süvari bırakılarak Şıpka üzerine hareket edildi²³. Balkan Ordusu'nun taarruz öncesi kuvvet durumu; 46 piyade taburu, 2 süvari alayı ve 1500 başıbozuk süvari olmak üzere yaklaşık 26.500 kişiydi. Bu kuvvetin büyük kısmı Süleyman Paşa ile Karadağ ve Hersek'te muharebe tecrübesi edinmiş askerlerden oluşmaktaydı²⁴.

Şıpka Geçidi'nin savunması General Radetzky komutasındaki Rus 8. Kolordusunun uhdesindeydi. Tırnova ve Balkan geçitleri civarında konuşlu bu kolordunun kuvvet mevcudu yaklaşık 50.000 kişiydi. Bu kuvvetten 7 bin muharip Şıpka Geçidi'nin savunması için ayrılmış, taarruz öncesinde bu sayının yaklaşık 4500'ü Şıpka Geçidi'nde, geri kalanlar da Şıpka'nın kuzeyindeki Gabrovo'da ihtiyat olarak konuşlandırılmıştı²⁵. Osmanlı taarruzlarının başlamasıyla Şıpka'daki Rus sayısı yaklaşık iki katına çıkacaktı.

Balkan Ordusu 19 Ağustos'ta Şıpka önlerine ulaştı. Aynı gün akşamı bir harp meclisi toplanarak taarruzun nasıl gerçekleştirileceğine dair plan yapıldı. General Gurko'nun Şıpka taarruzu esnasında Şıpka kumandanları olan Mehmed Hulusi Paşa ve Rasim Paşa, taarruzun Şıpka'nın doğusundaki Şıpka'ya paralel Berdek cihetinden yapılmasını tavsiye ettiler. Geçide gönderilen keşif kolunun da Berdek'i işaret etmesi üzerine 20 Ağustos'ta taarruz planı son şeklini aldı. Bu kapsamda öncelikle Veysel Paşa ve Recep Paşa şafaktan önce 16 taburla iki farklı yoldan Berdek üzerine hareket edecek, Berdek'te birleştikten sonra

²³ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 12-13. Ayrıca bkz. John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 48-50.

²⁴ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, İstanbul 1940, s. 12-13.

²⁵ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, s. 7-10. Süleyman Paşa'nın karşısındaki kuvvetin önemli kısmı Eski Zağra ve Yeni Zağra dolaylarından geri çekilen, Osmanlı ordusunun süvari sorunu sebebiyle takip ve imha edemediği askerlerden oluşmaktaydı.

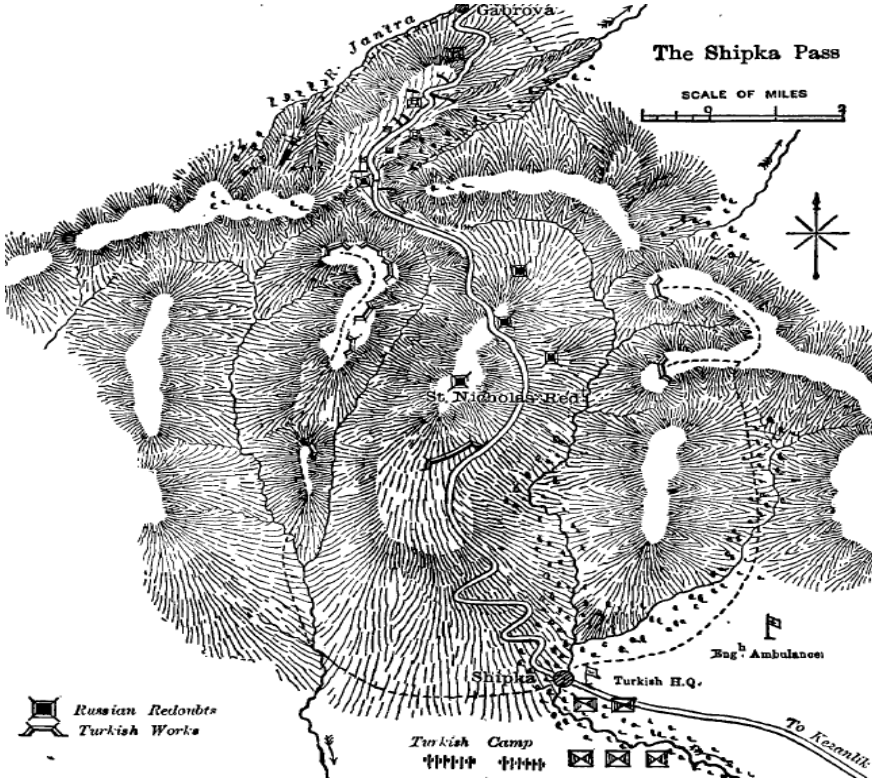
Recep Paşa komutasında Rus sol kanadına taarruz edilecekti. Bu kol Balkan Ordusu'nun sıklet merkezini oluşturmaktaydı. Berdek koluna yardım için Salih Paşa ve Şakir Paşa komutasındaki 8 tabur Şıpka-Gabrovo şosesi üzerinde ilerleyip St. Nikola (Esveti Nikola) istihkâmı önündeki birinci hat Rus mevzilerine gösteri taarruzu düzenleyerek muhasımın dikkatini buraya çekmeye çalışacaktı. Bu kola verilen kesin emir istihkâm önündeki birinci hat mevzinin ötesine geçilmeyerek Rusların dikkatinin bu noktada tutulmaya çaba sarf edilmesiydi. Böylece gösteri taarruzu ile Rus ordusu oyalanırken Berdek'ten Rus mevzilerine sarkmaya çalışılacaktı²⁶.

Şıpka Geçidi birbirine paralel kuzey-güney doğrultusunda uzanan üç sırttan oluşmaktadır. Bunlar; Gabrovo-Şıpka yolunun bulunduğu ana sırtın ve istihkâmların bulunduğu Şıpka Dağı, doğuda Berdek ve batıda Aykırıcebel olarak adlandırılan sırtlardır. Bunların her biri ağaçlık derin vadiler ve uçurumlarla kaplıdır²⁷. Şıpka Geçidi'ndeki Rus savunması, Güney, Kuzey ve Merkez olmak üzere üç grupta teşkil edilmişti. Her grup muhtelif çapta top bataryaları, havanlar ve mitralyözler ile teçhiz edilerek etrafi siperlerle çevrilmiştir. Savunmanın kuzey güney doğrultusunda uzanıyor oluşu Ruslara bütün cenahları ateş altına alma imkânı sağlamaktaydı²⁸.

²⁶ Süleyman Hüsni Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 34-35.

²⁷ Şıpka Geçidi'nin coğrafi durumu hakkında detaylı bilgi için bkz. Francis Vinton Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879, s. 207; John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 60-62; Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara 1993, s. 148-151.

²⁸ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, s. 27-30. Şıpka'daki Rus savunmasının durumu için ayrıca bkz. Ek 1.

Harita 2: Şıpka Geçidi²⁹

Şıpka Geçidi cepheden taarruza karşı gayet korunaklı olmasına rağmen geçidin coğrafi yapısının getirdiği birçok dezavantaj da bulunmaktaydı. Şıpka'nın sağındaki ve solundaki sırtlardan kuşatıcı manevra yapılması mümkündü. Bu yüzden Rus savunmasının bütün halinde üç sırtta da güçlü şekilde kurulması gerekirdi. Ancak Ruslar Berdek ve Aykırıcebel sırtlarını elde tutacak kadar askerî geçitte konuşlandıramamıştı. Bu eksiklik Balkan Ordusu'na taarruz için büyük avantaj sağlamaktaydı. Osmanlılar paralel sırtlardan kanat manevraları gerçekleştirilebilirdi. Ancak Osmanlı taarruz planı da hatalı ve eksik hazırlanmıştı. Osmanlılar Aykırıcebel'i hesaba katmamış, ana taarruzu top tabiyesinin zor olduğu, yaklaşma istikametinde yüzlerce metrelik açık

²⁹ Edmund Ollier, *Illustrated History of the Russo-Turkish War*, c. 1, Londra 1890, s. 376. Ayrıca bkz. Ek 3.

alan bulunan Berdek'ten yapmayı planlamıştı; fakat Berdek'in aksine, ormanlarla kaplı Aykırıcebel silsilesi Rus istihkâmlarına rahatça yaklaşma imkânı sunmaktaydı. Top tabiyesine daha müsait olan bu mevkinden Şıpka Dağı'na bağlantı da bulunmaktaydı. Ayrıca Rusların tek ikmal hattı olan Gabrovo yolunu Aykırıcebel'den ateş altına almak mümkündü. Osmanlı taarruz planındaki bu sorun arazi etüdünün iyi yapılmadığının ispatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Rusların ilk taarruz karşısındaki konuşlanmasına bakıldığında, Süleyman Paşa'nın askerlerini en korunaklı mevzilere taarruz ettirdiği de rahatlıkla görülebilir.

Şıpka taarruzu 21 Ağustos 1877'de sabah erken saatlerde başladı. Gece intikale başlayan Berdek kolunun zorlu arazi şartlarında mevzilenerek taarruza hazır hale gelmesi ancak öğle vakti mümkün olduğu için öğlene kadarki çarpışmalar St. Nikola istihkâmı önünde yoğunlaştı. St. Nikola koluna verilen görev, gösteri taarruzu düzenleyerek belli noktadan ileri gitmemektir. Ancak askerler arasında düzenin sağlanamamasından dolayı bu kol plan dışına çıkıp genel bir taarruza yeltenerek Rus istihkâmlarına çıkmaya çalıştı. Berdek kolu sabah taarruza başlayamadığı için Ruslar kolaylıkla St. Nikola önüne kuvvet kaydırarak derinlikli savunma hattının da yardımıyla bu taarruzu püskürttü. Öğleden sonra Berdek kolunun da hazır hale gelmesiyle eş zamanlı taarruza başlanabildi; fakat arazi hâkimiyetini ve üstün ateş gücünü iyi kullanan Ruslar, taarruz kıtalarını geri çekilmeye mecbur etti³⁰.

21 Ağustos taarruzunda Osmanlı ordusunun yaşadığı en önemli sorunlardan biri Rusların ateş gücüydü. Süleyman Paşa aynı gün akşamı İstanbul'a gönderdiği raporunda Rusların ateş gücüne dikkat çekmekteydi. Paşa'ya göre, Rusların muhtelif çaplarda güçlü toplarına

³⁰ 21 Ağustos muharebesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 36-50; Francis Vinton Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 209; Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, Londra, 1878, s. 635-638; John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 63-64; Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, s. 31-66; Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 265-272.

karşı kullanılan dağ topları pek etkili olmadığı için Osmanlı kuvvetleri düşman ateşi karşısında ilerleyememişti³¹. İlk gün verilen ağır zayıat ve teknik aksaklıklar Süleyman Paşa'yı muharebelerin ikinci günü ihtiyatlı davranmaya itti. Tekrar taarruza başlamadan önce Süleyman Paşa'nın ilk işi ateş gücü sorununu çözmek oldu. 21 Ağustos gecesi dört tabur piyade ile Berdek'e 6 kıta sahra topu gönderildi. Ancak karargâhın kurulu olduğu Şıpka köyünden Berdek tepesine giden yolun dik ve engebeli olmasından dolayı topları ulaştırmak 22 Ağustos akşamı, tabyaların hazır hale getirilerek topların kullanılabilir hale gelmesi ise ancak 23 Ağustos sabahı mümkün olmuştu. Balkan Ordusu 22 Ağustos'u ertesi gün gerçekleştirilecek kapsamlı taarruza hazırlanarak geçirdi³².

22 Ağustos'ta hazırlıklar kapsamında Aykırıcebel'e gönderilen keşif müfrezesi, bu mevkiden de taarruz yapılması gerektiğini bildirerek taarruz planındaki büyük bir yanlıştan dönülmesini sağladı. Veysel Paşa da aynı gün Berdek cihetinin kuzeyinde yaptığı keşifte, Rusların sol yanına taarruza müsait bir yol bulmuştu³³. Osmanlı muharebe planı yeni bilgiler ışığında değiştirilerek 23 Ağustos'ta yapılacak taarruzun planı kanat manevraları ile Rusların çevrilmesi üzerine kuruldu. Bu kapsamda öncelikle Berdek kolu Rusların sol yanına doğru yayılarak burayı sarmaya çalışacaktı. Aykırıcebel'e gönderilen 6-8 tabur kuvvetindeki liva da Rusların tek ikmal ve ricat hattı olan Gabrovo yolunu ve Ruslar için hayati öneme sahip bu mevkideki su kaynaklarını ele geçirmeye çalışacaktı. Berdek ve Aykırıcebel'de gerçekleştirilen bu taarruzlarda başarı sağlanınca St. Nikola istihkâmı önündeki taburlar da Rus istihkâmlarına çıkmaya çalışacaktı³⁴.

Süleyman Paşa her ne kadar Aykırıcebel'in önemini anlamış olsa da buraya yeterli sayıda asker sevk etmedi. 23 Ağustos sabahı Osmanlı sıklet merkezini hala Berdek teşkil ediyordu. Osmanlı kuvvetlerinin Berdek'e taarruzları 23 Ağustos öğle vaktine kadar devam etti. Balkan Ordusu Komutanlığı ancak 23 Ağustos öğleden sonra Aykırıcebel'deki gelişmeler karşısında bu noktaya gereken önemi vererek ihtiyattan ve Berdek cihetinden buraya kuvvet kaydırılmaya çalıştı. Muharebenin ilk

³¹ ATASE, *ORH*. 94/11CAA, 9 Ağustos 1293 [21 Ağustos 1877].

³² Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 50-51.

³³ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, s. 55-58.

³⁴ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 54-55.

günlerinde meydana gelen Osmanlı harp planındaki keskin değişiklikler, taarruz öncesi gerçekleştirilen keşif faaliyetlerinin yetersizliğini ve Balkan Ordusu kurmay heyetinin bölge hakkındaki bilgisizliğini gözler önüne sermektedir. Nitekim Süleyman Paşa da Şıpka Geçidi hakkındaki bilgisinin sadece elindeki eski bir haritadan ibaret olduğunu itiraf etmekteydi³⁵. Arazi etüdünün iyi yapılamaması, taarruzun Rusların en güçlü olduğu noktalara yönlendirilerek ağır zayıt verilmesine ve Osmanlılar için başarısızlığın en önemli etkenlerinden olacak olan zamanın verimli kullanılamamasına sebep olmuştur. Çünkü Şıpka'daki Rus kuvvetleri muharebelerin ilk gününden itibaren zor şartlarda mücadelelerini sürdürmekte ve dört gözle General Radetzky'den takviye gelmesini beklemekteydi. İlk gün gerçekleştirilen nizamsız taarruz ve ikinci günün boş geçirilmesi, Eski Zağra muharebesinden sonra harekâtın ertelenmesinde olduğu gibi, Ruslara Osmanlılar karşısında tutunmak için ihtiyaç duyduğu zamanı kazandıracaktı.

Balkan Ordusu 23 Ağustos'ta Şıpka Geçidi'ni üç taraftan sararak eş zamanlı taarruza başladı. İlk gün ihtiyatta beyhude bekletilen kuvvet de muharebeye sevk edilmişti. Özellikle öğleden sonra gerçekleştirilen taarruzlar Ruslar için muharebelerin kırılma anıydı. Aykırıcebel'de Osmanlı kuvvetleri ilerleme imkânı yakalayarak merkez sırt boyunca uzanan Rus istihkâmlarının dibine kadar ulaşmış, Rus ikmal hattını ateş altına almıştı. Süngü süngüye çetin şartlarda devam eden çarpışmalarda Rus subayların çoğu ölmüş, Ruslar ihtiyattaki kuvvetlerin hepsi kullanılmış, mühimmat ve ikmal sorunları da baş göstermeye başlamıştı. Ardı arkası kesilmeyen Osmanlı taarruzları karşısında Rus kıtalarında firarlar başlamıştı³⁶. Ancak düşman karşısında kaybedilen zaman, tam da

³⁵ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 110.

³⁶ Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, s. 641. 23 Ağustos günü gerçekleşen muharebeleri Rus tarafından takip eden savaş muhabirleri Francis Stanley ve Archibald Forbes, Osmanlı taarruzları karşısında Rus askerlerinin durumunun çok kötü olduğundan bahsetmektedir. Forbes ve Stanley'e göre, üç gündür devam eden muharebelerden dolayı Ruslar birçok zayıt vermişti. Ayrıca büyük ikmal sorunları yaşanmaktaydı. Geçitte yiyecek içecek stokları tükenmiş, açlık ve susuzluk etkisini göstermeye başlamıştı. Özellikle su sorunu öylesine büyük bir problemdi ki Gabrovo'ya yaralıları taşıyan sıhhiyeler dahi geri boş gönderilmiyor, geçide su taşıyorlardı. Archibald Forbes, *Czar and Sultan: The Adventures of a British Lad in the Russo-*

Osmanlıların netice almaya en çok yaklaştıkları bu anda muharebenin başarısıyla neticelenmesinin önüne geçmiştir. Rusların uzun zamandır beklediği takviye kuvvet 23 Ağustos saat 5'e doğru muharebe alanına yetişerek muharebenin seyrinin tamamen değişmesini sağladı. Takviye ile hareketlenen Ruslar, hat boyunca taarruza geçip istihkâm yakınlarındaki Osmanlı kuvvetlerini püskürterek Osmanlıların harekât kabiliyetini ve inisiyatif kullanma serbestisini yok etmişti³⁷.

Turkish War of 1877-1878, Londra 1894, s. 131; Francis Stanley, *St. Petersburg to Plevna: Interviews with Leading Russian Statesmen and Generals*, Londra 1878, s. 38-39.

³⁷ 23 Ağustos muharebesinin seyri hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 54-73; John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 65-70; *The War Correspondence of the Daily News 1877*, s. 407-416; Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, s. 639-644; Francis Vinton Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, s. 210-214; Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, s. 66-98; Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 273-284. Süleyman Paşa, Elena ve Hainköy'ü geri aldıktan sonra hedefini gizlemek ve Rusların dikkatini başka yöne çekmek için Balkan Dağları'nın kuzeyindeki Elena-Bebrovo istikametine kuvvet sevk etmişti. Rus karargâhı Osmanlı taarruzunu Osmanpazarı ve İslimye üzerinden beklediği için General Radetzky, bu manevrayı ana taarruz olarak telakki ederek emrindeki kuvvetle bölgeye hareket etmişti. Ancak Ruslar bölgeye ulaşır ulaşmaz esas taarruzun Şıpka'da başlaması üzerine, Radetzky hızla geri dönerek 2-3 gün içerisinde Şıpka'ya yetişmiştir. Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, s. 633; Archibald Forbes, *Czar and Sultan: The Adventures of a British Lad in the Russo-Turkish War of 1877-1878*, s. 103. Süleyman Paşa muharebeler esnasında Mehmed Ali Paşa'dan yardım göremediği için Rus ordusu rahatça Şıpka'ya kuvvet kaydırma imkânı buldu. Öyle ki, ilk takviyeler Şıpka'ya yakın Tırnova ve Selvi'den gelmiş, hatta cephe hattı boyunca herhangi bir tehdiye maruz kalmayan Ruslar köprübaşı konumundaki Zıştovi'den bile Şıpka'ya asker sevk edebilmişti. ATASE, *ORH*. 106/17, 21 Ağustos 1293 [2 Eylül 1877]. Süleyman Paşa, Rus ordusunun harekât kabiliyetini sınırlandıracak manevralar icra etmesi için Mehmed Ali Paşa'dan yardım beklemekteydi. Ancak Mehmed Ali Paşa beklenen taarruzu bir türlü gerçekleştirmediği gibi, Şıpka taarruzları esnasında hala Süleyman Paşa'nın Şıpka'dan vazgeçirilmesi için mesai harcamaktaydı. İstanbul'a II. Abdülhamid ile bizzat görüşmesi için emrindeki subaylardan Keçecizade İzzet Fuat'ı dahi göndererek devlet erkânından ve Sultandan destek bulmaya çalışmıştı. Keçecizade İzzet Fuad, *Kaçırılan Fırsatlar: 1877 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında eleştiriler ve Askeri Düşünceler*, yay. haz. Rasim Süerdem, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s. 78-80. Bu şartlar altında gerisi tehdit edilmeyen Rus ordusu Osmanlı ordusundaki koordinasyon sorunlarından yararlanarak

21-26 Ağustos arasında gerçekleşen Şıpka taarruzlarını iki evreye ayırabiliriz. İlk evre 21-23 Ağustos tarihlerinde Osmanlı ordusunun taarruzda olduğu dönemdir. 26 Ağustos'a kadar devam eden ikinci evre, ilk üç günden farklı olarak Rus taarruzlarına sahne olmuştur. Aykırıcebel'den Rus ikmal hattını ateş altında tutan Osmanlı kuvvetleri Ruslar için tehlike yaratmaktaydı. Buranın önemini iyi tahlil eden General Radetzky aktif savunma tedbirleri uygulayarak karşı taarruza karar verdi. 24-26 Ağustos muharebelerinde Radetzky'nin hedefi, Aykırıcebel'e hâkim olarak Şıpka üzerindeki baskıyı azaltmak, Osmanlıların hedefi ise elde edilen mevzilerin bir sonraki taarruza kadar elde tutulmasıydı. Bu yönüyle 24-26 Ağustos'ta meydana gelen Rus taarruzları, Osmanlıların günlerdir arızalı arazi şartlarına rağmen gerçekleştirdiği taarruzlara benzemektedir. Rus kuvvetleri 24 Ağustos muharebesinde Aykırıcebel'de mevzi kazanmayı başarsalar da Süleyman Paşa'nın 24-25 Ağustos günleri Aykırıcebel'e sevk ettiği takviye kuvvet karşısında tutunamayarak nihayetinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Zorlu arazi şartlarında korunaklı mevzilere gerçekleştirilen taarruzlar her iki ordu için de çok sayıda zayıyata sebep olmuştu. 26 Ağustos'tan 17 Eylül'de gerçekleştirilecek son Osmanlı taarruzuna kadar iki taraf da pozisyonlarını koruyarak karşılıklı top atışlarıyla iktifa ettiler³⁸.

Süleyman Paşa ağustos ayındaki başarısız hücumlardan sonra Rusların ikmal hattı tehdit edilmeden Şıpka'nın elde edilmesinin zor olduğu görmüştü. Nitekim Rusların rahatlıkla bölgeye kuvvet kaydırabilmesi Osmanlı kuvvetlerinin başarısızlığındaki en önemli etkenlerdendi. Bu yüzden Şıpka'daki müdafileri yalnız bırakacak bir çevirme harekâtı planlandı. İstanbul'dan istenen takviye kuvvetler geldikten sonra Süleyman Paşa bu taburlardan oluşturulacak bir müfreze ile Balkan Dağları'nın öte tarafına geçip Gabrovo üzerine bir çevirme

Şıpka'yı savunma imkânı bulmuştur.

³⁸ 24-26 Ağustos muharebeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 71-97; Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, s. 644-653; *The War Correspondence of the Daily News 1877*, s. 416-426; John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 71-73; Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, s. 98-136; Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 285-297.

harekâtı icra ederek Şıpkı Geçidi'ni kuşatmaya çalışacaktı³⁹. Bu manevranın başarılı olabilmesi için Mehmed Ali Paşa ve Osman Paşa'nın yardımı önemliydi. Osman Paşa ile yapılan muhabere neticesinde Osman Paşa'nın da Plevne'de 18 tabur bırakarak 40 tabur ile Lofça üzerinden Selvi'ye yürümesi kararlaştırıldı. Böylece Gabrovo'nun gerisi tehdit edilerek muhtemel Rus takviyesinin önüne geçilecekti⁴⁰. Ancak hâlihazırda hayata geçirmek için fazlasıyla geç kalınmış bu plan, Osmanlı ordusundaki koordinasyon ve karar alma mekanizmasının yavaşlığından dolayı daha uygulamaya konamadan akamete uğradı. Rus ordusu 3 Eylül'de Lofça'ya taarruz ederek Plevne'nin güvenliği için önemli olan bu şehri ele geçirmiş ve Osman Paşa'nın harekât kabiliyetini sınırlandırmıştı⁴¹. Mehmed Ali Paşa, İstanbul ve Süleyman Paşa arasında 17 Eylül'e kadar teati edilen birçok telgrafla müşterek harekât gerçekleştirilmesi için çaba sarf edilmişti. Ancak emir komuta birliğinin tesis edilmemesinden kaynaklı koordinasyon sorunlarından dolayı her iki paşa da kendi sorumluluk bölgelerinin ötesine çıkmaya yanaşmayarak kendi mücadelelerini vermeye çalıştı. Süleyman Paşa, Mehmed Ali Paşa'dan beklediği yardımı bir türlü göremeyince 17 Eylül'de bir gece baskını ile Şıpkı'da son kez şansını denemeye yeltendi.

Süleyman Paşa, 21-26 Ağustos muharebelerinde taburlar arasında eşgüdümün sağlanamaması ve askerinin nizamsız hareketlerinden fazlasıyla şikâyetçiydi. 17 Eylül taarruzunda benzer sorunlarla karşılaşılmasını için sıklet merkezi teşkil edecek taburların gönüllülük esasına göre seçilmesi kararlaştırıldı. Yapılan taarruz planına göre 3 tabur ilk hatta 5 tabur ikinci hatta olmak üzere 8 gönüllü taburu gece tan yeri ağarmadan St. Nikola istihkâmına sızmaya çalışacaktı. Ana taarruz kolunun istihkâma çıkması ile Berdek'e gönderilen 4 tabur ve Aykırıcebel'e gönderilen 6 tabur kanatlardan eş zamanlı olarak Şıpkı'ya hücum edecekti⁴². Taarruzda kollar arasındaki eşgüdüm hayati öneme sahipti; çünkü St. Nikola istihkâmı Rusların en güçlü olduğu noktaydı. Ağustos muharebelerinde tecrübe edildiği üzere Rusların geçidin diğer noktalarından buraya kuvvet kaydırmaması için Berdek ve

³⁹ ATASE, *ORH.* 25/83AF, 20 Ağustos 1293 [1 Eylül 1877]; ATASE, *ORH.* 25/83EA, 19 Ağustos 1293 [30 Ağustos 1877].

⁴⁰ ATASE, *ORH.* 4/20/151, 18 Ağustos 1293 [29 Ağustos 1877].

⁴¹ ATASE, *ORH.* 94/2AMA, 22 Ağustos 1293 [3 Eylül 1877].

⁴² Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 133-136.

Aykırıcebel'den eş zamanlı taarruz edilmesi gerekmektedir. Ancak taarruz kıtaları arasındaki koordinasyon yine sağlanamadı. St. Nikola önündeki taburlar süngü muharebesi ile Rus istihkâmlarına çıkmayı başararak burada önemli mevziler elde etseler de, Aykırıcebel ve Berdek'ten taarruzu kolaylaştıracak manevra yapılamadığı için taarruz neticeye erdirilemedi. Aykırıcebel ve Berdek kollarının kararlı şekilde muharebeye girememesinin en büyük sebebi, yeterli sayıda kuvvetin kanatlara sevk edilmemesiydi. Öyle ki ağustos taarruzlarında 16 tabur görevlendirilen Berdek'te sadece 4 tabur bulunmaktaydı. Aykırıcebel ve Berdek kolları Rus bataryalarının ağır ateşi altında kalmış, fedâî taburlarının taarruzunu kolaylaştıracak kadar Rus istihkâmlarına yaklaşmamıştı. Bu şartlar altında Ruslar St. Nikola istihkâmına rahatlıkla asker kaydırarak buradaki taarruzu da geri püskürtmeyi başardılar⁴³.

Stratejik ve taktik seviyede hatalar silsilesine sahne olan Şıpka taarruzları, Balkan Ordusu'nun mevcudunun üçte biri oranında zayıyat vermesiyle neticelendi⁴⁴. 2.000'den fazla şehit ve 7.000 civarında yaralı

⁴³ ATASE, *ORH*. 101/8, 5 Eylül 1293 [17 Eylül 1877]; ATASE, *ORH*. 101/8AA, 5 Eylül 1293 [17 Eylül 1877]. Ayrıca bkz. Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 141-145; Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, s. 654-656; *The War Correspondence of the Daily News 1877*, s. 496-499; John Fife-Cookson, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, s. 86-93.

⁴⁴ Ağustos taarruzlarında Balkan Ordusu'nun zayıyatı tam olarak 1.602 şehit, 5.142 yaralı olmak üzere toplam 6.512 subay ve neferdi. 17 Eylül'de gerçekleştirilen taarruz ise 1.300 civarında zayıyat verilmesine sebep olmuştu. ATASE, *ORH*. 94/11CQA, 19 Ağustos 1293 [31 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH*. 94/2AL, 19 Ağustos 1293 [31 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH*. 94/11DFA, 8 Eylül 1293 [20 Eylül 1877]. Muharebelerin şiddetinden dolayı Balkan Ordusu harekât kabiliyetini yitirmiş, birçok taburda asker sayısı 200'e kadar düşmüştü. ATASE, *ORH*. 94/11CEA, 14 Ağustos 1293 [26 Ağustos 1877]. Arazi şartları ve düşmanın hâkim konumundan dolayı yaralıların çoğu ağır yaralı olduğu için askerlerin tedavi sonrası geri dönme süreleri uzamış, bu da zayıyatların etkisinin Osmanlı ordusunda daha derinden hissedilmesine sebep olmuştur. Süleyman Paşa'ya göre, ağustos ayındaki muharebelerde yaralananların yarısı 20-30 gün içerisinde tedavi edilebilecek durumdayken, geri kalanlar ağır yaralıydı ve uzun tedavi sürelerine ihtiyaç duymaktaydılar. ATASE, *ORH*. 25/83AF, 20 Ağustos 1293 [1 Eylül 1877]. Sağlık hizmetleri yetersiz olduğu için yaralıların muharebe sahasından alınıp sevk edilmesinde de aksaklıklar yaşanmaktaydı. İmkânsızlıklar sebebiyle yaralıların büyük kısmı uzun süre nakledilmeyi bekliyordu. John Fife-Cookson, *With the Armies*

ile Şıpka taarruzları Osmanlı ordusunun 93 Harbi'nde en fazla zayıat verdiği muharebelerdendir. Aylarca süren ve 93 Harbi'nde gündemi en fazla meşgul eden Plevne Muharebesi'nde verilen zayıatın 7.000 civarında olduğu göz önüne alındığında, sadece 5-6 gün devam eden Şıpka taarruzlarının ne şartlarda icra edildiği kolaylıkla anlaşılabilir⁴⁵. Şıpka Geçidi gibi gerisi tehdit edilmeyen hâkim konumdaki müstahkem bir mevkiye harp sanatının birçok gerekliliği göz ardı edilerek yapılan taarruzlar ağır zayıatın başlıca sebebidir. Müdafiler arazi hâkimi olmalarından dolayı Osmanlılara oranla daha az asker kaybetmiş olsa da muharebelerin neticesi Ruslar için de ziyadesiyle ağırdı. Ruslar ağustos ayındaki çarpışmalarda 3.952,⁴⁶ 17 Eylül'de ise yaklaşık 1.000 zayıat ile⁴⁷ toplam 5.000 civarında zayıat vermiştir. Şıpka'daki Rus askeri sayısının 5.000-15.000 arasında değişkenlik gösterdiği düşünülünce muharebelerin Ruslar için ne derece zorlu olduğu anlaşılabilir.

of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878, s. 74. Rusların hâkim araziden yaptıkları atışlarda Osmanlı askerlerinin çoğu vücutlarının üst bölgesinden yaralanmıştı. Bu da Osmanlılar için yaralanmaların daha ciddi olmasına sebep olmaktaydı. Öyle ki, bölgede görevli doktorlar yaralı askerleri görünce durumlarından nereden geldiklerini kolaylıkla anlayabiliyordu. Eray Serdar Yurdakul, *1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Türk Ordularında Askeri Sağlık Hizmetleri*, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 379-380.

⁴⁵ Plevne Muharebesi'ndeki zayıat hakkında detaylı bilgi için bkz, Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, s. 170, 247; Albay Talat, *Plevne Savunması*, yay. haz. Talat Yazalan, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s. p. 68. Şıpka'da kıran kırana geçen zorlu mücadeleler Rus ressamların çalışmalarında sıklıkla yer bulmuştur. Özellikle ünlü ressam Vasili Veresçagin'in Şıpka'yı konu alan birçok çalışması bulunmaktadır. Bir diğer Rus ressam olan Alexey Popov'un St. Nikola istihkâmındaki mücadeleyi tasvir ettiği çalışması ise muharebelerin ne şartlarda gerçekleştiğini etkileyici şekilde tasvir etmektedir. Popov'un Şıpka tasviri gerek Bulgar gerekse de Ruslar tarafından muharebelerin simgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bkz. ek 4.

⁴⁶ Alexander Statiev, "The Thorns of the Wild Rose: Russian Ordeals at the Shipka Pass During the Russo-Turkish War of 1877-1878", s. 376.

⁴⁷ Henry Montague Hozier, *The Russo-Turkish War*, c. 4, s. 654.

2. Harp Prensipleri Bağlamında Şıpka Muharebeleri

Harp prensipleri savaş tarihinin binlerce yıllık birikiminin sonucunda ortaya çıkmıştır. Erken dönemden beri liderler savaşta başarıya ulaşmak için bir dizi temel kurallar ve savaşları doğru yönetme yolları arayışında olmuştur⁴⁸. Sun Tzu'nun Savaş Sanatı kitabında temellerini atarak savaşta başarı yollarını belli prensiplere bağladığı harp prensipleri, Sun Tzu'dan sonra Henri Jomini, Carl von Clausewitz ve Ferdinand Foch gibi meşhur asker ve teorisyenlerin katkılarıyla şekillenmiştir⁴⁹. Zamanla etkisini kanıtlayarak genel kabul görmüş olan harp prensiplerinin günümüzdeki gibi sistematik hale gelmesi ise İngiliz asker ve tarihçi J.F.C. Fuller'in I. Dünya Savaşı'nı referans alarak harp prensiplerini yazmasıyla olmuştur. Clausewitz, kişinin muharebe sahasında ruhsal dengesini korumasının zor olduğundan bahsetmektedir. Fuller'e göre bu denge kuvvet tasarrufuna yani harp prensiplerine uyum sağlanınca mümkün olabilmektedir⁵⁰.

İlk olarak İngiliz ordusu tarafından kabul edilerek talimnamelere giren harp prensipleri, sonrasında dünyanın birçok ülkesinde kabul görmüştür. Temel benzerlikleri olsa da harp prensipleri ülkelerin harp tecrübesine, kültürüne, coğrafyasına ve önceliklerine göre ülkeden

⁴⁸ *US Air Force Air Force Basic Doctrine: Document 1*, Kasım 2003, s. 19.

⁴⁹ Jomini orduların sevk ve idaresini iki temel prensibe dayandırır. Öncelikle sıklet merkezini avantaj elde etmek için hızla düşman karşısına sürmek gerekir. Jomini'ye göre ikinci temel prensip; neticeye ulaşmayı sağlayacak en belirleyici yöne taarruz edilmesidir. Clausewitz 4 prensipten bahsetmektedir. Bunlar; bütün enerjinin ve müsait kuvvetin kullanılması, birliklerin azami surette kesin sonuç yerinde konuşlandırılması, düşman karşısında zaman kaybedilmemesi, düşmanın şaşırtılması ve başarıdan azami surette faydalanmaktır. Foch'un belirlediği prensipler ise; kuvvet tasarrufu, hareket serbestisi, birliklerin özgürce kullanılabilmesi ve emniyetin sağlanmasıdır. John F. C. Fuller, *The Foundations of the Science of War*, Londra 1926, s. 208-209. Jomini'nin özellikle sıklet merkezinin üzerinde durması dikkat çekicidir. Jomini, sadece sıklet merkezinin en can alıcı ve neticeye ulaştıracak noktada konuşlandırılmasını değil, aynı zamanda bu yönelmenin ve manevraların uygun zamanda ve enerjik şekilde icra edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Jomini'ye göre, kesin sonuç noktasını belirlenmesi her ne kadar zor olsa da doğru zamanda sıklet merkeziyle doğru yere taarruz prensibi eleştirilemeyecek kadar basittir. Antoine Henri Jomini, *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları*, çev. Tunçer Büyükonat, Doruk Yayınları, İstanbul 2013, s. 73.

⁵⁰ John F. C. Fuller, *The Foundations of the Science of War*, s. 208.

ülkeye değişiklik göstermektedir. Örneğin, İngiliz harp prensipleri; hedef, taarruz, sıklet merkezi, moral, kuvvet tasarrufu, esneklik, koordinasyon, emniyet, baskın ve devamlılıktır. Diğer taraftan ABD'de kabul gören prensipler; hedef, emir komuta birliği, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu, manevra, taarruz, emniyet, baskın ve sadeliktir⁵¹. Görüldüğü üzere harp prensipleri genel olarak benzerlik göstermektedir. Birbirlerinin tamamlayıcısı olan bu kavramları birlikte ele almak gerekir. Harp prensipleri, yol gösterici özelliğinin yanında analitik değere sahip olmaları bakımından özümsemesi ve içselleştirilmesi gereken kavramlardır. Çünkü harp prensipleri eldeki gücün emniyetli ve etkili şekilde sevkine imkân sağlar. Başarı ve başarısızlıklar harp prensiplerinin uygulanıp uygulanmaması ile büyük ölçüde açıklanabilir. Örneğin, emniyet prensibinin uygulanmamasının baskına sebep olması, emir komuta birliği ve yardımlaşma prensiplerinin uygulanmamasının imkân ve kabiliyetlerin yitirilmesine sebep olduğu sayısızca örnek verilebilir⁵².

2.1. Hedef

Hedef prensibi; askerî operasyonların stratejik, operatif ve taktik seviyelerdeki amaçlara katkı yapacak şekilde açıkça belirlenmiş ve elde edilebilir hedeflere yönlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır⁵³. Savaşın nihaî hedefi düşman silahlı kuvvetlerinin ve savaş kabiliyetinin ortadan kaldırılmasıdır. Bundan dolayıdır ki savaşın her seviyesinde hedefler önemlidir ve bütün operasyonlar nihaî stratejik hedefe katkı sağlamalıdır⁵⁴. Nejat Eslen'e göre, savaşın stratejik seviyedeki hedefi siyasî amacı sağlamaktır. Bu kapsamda siyasî amaç düşmanın mağlup

⁵¹ Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, İstanbul 2011, s. 172; Yücel Topçu ve Ender Almaç, "Hava Gücünün Yükselişi ve Harp Prensipleri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Sayı 2 (Kasım 2014), c. 13, s. 5-7; Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, İstanbul 2005, s. 151-153; Nazmi Çeşmeci, *Perceptions on Strategy in General and Strategic Management: A Survey on Common Strategic Perception Among Medium-High Level Managers in Turkey*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 29-30. Ülkelere göre harp prensipleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Yücel Topçu ve Ender Almaç, "Hava Gücünün Yükselişi ve Harp Prensipleri", s. 7.

⁵² Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, s. 172.

⁵³ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 21.

⁵⁴ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, Washington 1993, s. 2-4.

edilmesi üzerine kuruluysa stratejik seviyede belirlenen hedef düşmanı savaşa devam edemeyecek hale getirerek mücadele azmini kırmak olmalıdır. Eğer siyasî amaç farklı bir hedef öngörüyorsa, bu hedef doğrultusunda çalışma yürütülmelidir. Operatif seviyede hedef, stratejik seviyede belirlenen hedefe hizmet, taktik seviyede ise harekâtın amacına hizmet olmalıdır. Bu yüzden seçilen hedeflere katkı sağlamayan eylemler israf olarak değerlendirilmeli, harekât esnasındaki bütün adımlar seçilen hedeflere katkı sağlayacak şekilde belirlenmelidir⁵⁵.

Şıpkı taarruzlarının hedef prensibine göre değerlendirmesi iki dönem göz önüne alınarak yapılmalıdır. Birinci dönem, 21 Temmuz-4 Ağustos tarihlerini yani Süleyman Paşa'nın Balkanlara ulaşmasından ağustosun ilk haftasında Balkan Ordusu'nun Şıpkı harekâtını erteleyerek yönünü Yeni Zağra istikametine çevirmesine kadar geçen dönemi kapsamaktadır. İkinci dönem ise Balkan Ordusu'nun Yeni Zağra'ya intikalinden Şıpkı taarruzlarına kadar geçen 4-19 Ağustos tarihlerini kapsamaktadır. 21 Temmuz-4 Ağustos tarihleri arasındaki birinci dönemde Şıpkı'nın hedef olarak belirlenmesi, dönemin koşullarında ulaşılabilir ve stratejik amaca hizmet edebilirdi. Osmanlı ordusu söz konusu dönemde Plevne'de Osman Paşa'ya yardım ulaştırmayı ve Osmanlı kuvvetleri arasında bağlantıyı engelleyen Balkan Dağları civarındaki Rus kuvvetlerini bölgeden atmayı hedeflemekteydi. Şıpkı'nın geri alınmasıyla ulaşılabilir bu hedef ile Balkan Dağları'nın kuzeyinde stratejik amaca hizmet edecek müşterek bir harekât gerçekleştirilmesi mümkün olacaktı. Ayrıca Plevne'nin üzerindeki yükün azaltılması sağlanarak Osman Paşa'ya harekât kabiliyeti kazandırılacaktı. Rus ordusu söz konusu dönemde Plevne'de Osman Paşa tarafından mağlup edilmişti. Ruslar Plevne-Ruşuk-Balkan Dağları üçgeninde hareketsiz şekilde beklemekteydi. Şıpkı Geçidi savunmaya hazır hale getirilmemiş, az sayıdaki kuvvetle tutulmaktaydı. Balkanların güneyindeki General Gurko kuvvetleri de Süleyman Paşa ordusuna oranla imkân ve kapasite bakımından zayıftı. Cephe hattı boyunca takviye kuvvetler gelene kadar pozisyonunu koruma hedefindeki Rus kuvvetleri karşısında hızlı hareket edilerek başarı elde edilebilirdi. Ayrıca Rusların Plevne sonrasında Şıpkı'da da mağlup edilmesi ile Osmanlı ordusu moral bularak psikolojik üstünlüğü de ele geçirecekti. Bundan

⁵⁵ Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, s. 153-154.

dolayı Şıpka'nın savaşın bu evresinde hedef olarak belirlenmesi, Osmanlı ordusunun stratejik amacına hizmet etmekte ve harp prensiplerinden hedef prensibine uymaktaydı.

4-19 Ağustos tarihlerini kapsayan ikinci dönemde Şıpka'ya taarruz ilk dönemdeki gibi stratejik amaca hizmet edebilecek durumda değildi. Hedef ve araçların değişen koşullara göre değişiklik göstermesi gerekir. Ancak söz konusu dönemde Balkanlarda meydana gelen gelişmeler⁵⁶ Şıpka Geçidi'ni Osmanlılar için ulaşılması zor bir hedef haline getirmişti. Zaman verimli kullanılarak harekât neticeye ulaştırılmamış, Ruslara Şıpka'yı takviye imkânı verilmişti. Bu noktada karşımıza çıkan en büyük sorunlardan biri de Osmanlı kuvvetleri arasındaki uyumun sağlanamamasıydı. İkmal hattı tehdit edilmeyen Şıpka gibi arızalı arazide harekât gerçekleştirmek ulaşılması zor bir hedefe kuvvet ve imkânların sevk edilmesi anlamına gelmekteydi. Mehmed Ali Paşa'nın önerdiği harekât planı veya farklı ihtimaller değerlendirilebilir, bunlar yapılsa bile belirlenen hedefin başarıyla elde edilmesi için Mehmed Ali Paşa Şıpka taarruzlarını kolaylaştırmaya zorlanabilirdi. Ancak hem alternatifler değerlendirilmeyerek hem de eşgüdüm sağlanamayarak Balkan Ordusu ulaşması zor bir hedefe yönlendirildi.

⁵⁶ Süleyman Paşa Eski Zağra'yı geri aldıktan sonra hızla Şıpka üzerine yürüyüp düşmanın hazırlıksız durumundan faydalanmak yerine harekât esnasında yaşanan sorunlardan dolayı taarruzu ertelemiş ve Rusların yaklaşık 20 gün rahat şekilde Osmanlı taarruzları karşı hazırlanmasına imkân sağlamıştı. Ordunun yönünün değişmesinin ve Balkan Ordusu'nun zaman kaybının yol açtığı bir diğer problem de Mehmed Ali Paşa'nın desteğinin kaybedilmesi oldu. Süleyman Paşa Şıpka üzerine yürüyorken Mehmed Ali Paşa Şıpka'nın gerisini tehdit edecekti. Böylece takviye alamayan Şıpka'daki Rus kuvvetlerinin geri çekilmek zorunda bırakılması planlanıyordu. Ancak Balkanların güneyinde kaybedilen zaman dilimi içerisinde Mehmed Ali Paşa ordusu karşısındaki Rus kuvvetlerinin hareketliliği artmıştı. Aynı dönemde Avrupa'dan gelen Rusların Mehmed Ali Paşa kıtaları üzerine taarruza geçeceği yönündeki bilgiler Mehmed Ali Paşa'yı tüm cephe hattı boyunca ihtiyatlı hareket etmeye sevk etmişti.

2.2. Emir Komuta Birliği

Emir komuta birliği, ortak hedefe yöneltilen bütün imkân ve kabiliyetlerin tek bir komutanın sorumluluğuna verilmesidir. Böylece, kuvvet ve vasıtaların ortak amaç istikametinde yönlendirilmesi mümkün olmaktadır. Operasyonel başarının gerekliliklerinden biri, ortak hedefe yöneltilmiş koordine ve müşterek gayrettir ki bunun yolu da yetki ve sorumluluğun tek bir komutana verilmesinden geçer⁵⁷. Emir komuta birliğinden kasıt sadece harekât alanındaki kuvvetle sınırlı değildir. Bunun sağlanabilmesi için hariçte kalan kuvvetlerin de koordinasyon ve iş birliği içinde olması gerekmektedir⁵⁸. Harp prensiplerinin öncülerinden J.F.C. Fuller emir komuta birliğini irade birliği olarak açıklayarak hedef ve irade birliğinin esasında bir kişinin iradesinde ifade bulacağını belirtmektedir. Fuller'in örneklediği üzere, Napolyon “önemli olan insanlar değil tek bir insandır” diyerek, Machiavelli ise “savaşta sadece tek bir güce izin verin çünkü birkaç akıl orduyu zayıflatır” diyerek aralarında yüzyıllar olmasına rağmen emir komuta birliğinin önemine vurgu yapmışlardır⁵⁹.

Şıpka taarruzunu gerçekleştiren Balkan Ordusu tam yetkiye sahip bir komutanın kontrolündeydi. Ancak taarruzun üç koldan icra edilmesi muharebe esnasında koordinasyon sorunlarına sebep oldu. Zorlu arazi şartlarında direktiflerin iletilmesi ve bunların uygulamaya konulmasında yaşanan sıkıntılar, Osmanlıların operasyonel kabiliyetini etkilemiştir⁶⁰.

⁵⁷ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 21; Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-5. Ayrıca bkz. Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, s. 157-158.

⁵⁸ Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, s. 158.

⁵⁹ John F. C. Fuller, *The Foundations of the Science of War*, s. 87.

⁶⁰ Örneğin, 21 Ağustos muharebesinde Süleyman Paşa'nın kesin emri St. Nikola istihkâmı önündeki 1. hattan öteye geçilmeyerek buradan gösteri taarruzu düzenlenmesiydi. Ancak kol komutanlarının kontrolü kaybedip emir komuta dışına çıkmasıyla gösteri taarruzu ana taarruz gibi gerçekleştirilmiştir. 24 Ağustos'ta çarpışmaların Aykıricebel'de yoğunlaşması üzerine bölgeye Berdek'ten kuvvet kaydırılmak istenmiş ancak kuvvet durumunda değişiklik yapmaya gönülsüz Berdek komutanı Recep Paşa'nın ağırdan alması sebebiyle takviye kuvvet ancak ertesi gün öğleden sonra ulaştırılabildi. Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 36-37, 88.

Manevraları zorlaştıran bu gelişmeler Rusların kolayca istihkâmlar arasında kuvvet kaydırarak ellerindeki sınırlı kuvveti verimli şekilde kullanmasını sağlamıştır. Balkan Ordusu'ndaki komuta ve koordinasyon sorunlarına rağmen, taarruzlar Süleyman Paşa'nın kesin yetkisi altında gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle Şıпка taarruzlarının operatif seviyede emir komuta birliği prensibine uygun olduğu söylenebilir. Ancak Osmanlı ordusunda emir komuta birliği stratejik seviyede sağlanamamıştır. Tuna Cephesi'nde muhtelif mevkilere dağılmış kuvvetlerin eşgüdüksüz hareketine sebep olan bu sorun, Şıпка taarruzlarının neticesi üzerinde belirleyici etkenlerden biri olmuştur.

Savaşın ilk aylarında yaşanan başarısızlıklardan sonra Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nadir Paşa ve Serasker Redif Paşa azledilmişti. Azilden sonra yapılan ve yapılmayan atamalar Osmanlı ordusundaki emir komuta birliğini derinden sarsmıştır. Cephe hattında tam yetkili bir komutan atanmamış, Osmanlı ordusunun komutası Süleyman, Mehmed Ali ve Osman Paşalar arasında paylaştırılmıştı. Aslında, Mehmed Ali Paşa, Abdülkerim Nadir Paşa'nın yerine Tuna Umum Komutanı olarak atanmıştı. Ancak Abdülkerim Nadir Paşa gibi mutlak yetkiye sahip değildi. Mehmed Ali Paşa'nın emrinde olması gereken Osman ve Süleyman Paşalar daha yeni Müşir olmuş Mehmed Ali Paşa'dan daha kıdemliydi. İstanbul'dan Mehmed Ali Paşa'ya diğer komutanların kendisine bağlı olduğu yazılıyorken,⁶¹ Osman ve Süleyman Paşa'ya da sürekli İstanbul ile muhabere halinde olmaları, her gelişmeyi haberdar etmeleri bildirilmişti. Ayrıca kendilerine Sultan Abdülhamid ile direkt iletişim imkânı sağlanmıştı. Askerî temayüllere uymayan bu tutum paşaların bağımsız oldukları yönündeki izlenimini güçlendirmiştir.⁶² İstanbul'daki Meclis-i Askerî de cephe hattındaki bu karmaşık komuta yapısında önemli bir role sahipti⁶³. Sultan Abdülhamid, cephe hattındaki

⁶¹ Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 5, İstanbul 1938, s. 21.

⁶² Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 5, s. 33.

⁶³ İstanbul'da kalmış yüksek rütbeli subaylardan oluşturulan Meclis-i Askerî ile lojistik olanakların rasyonel kullanımı ve kolordular arasındaki eşgüdümün sağlanması planlanmaktaydı. Ancak yetki paylaşımının iyi yapılamamasından dolayı beklenen verim alınamadı. Erol Özbilgen, *Osmanlı'nın Balkanlardan Çekilişi: Süleyman Hüsnü Paşa ve Dönemi*, İstanbul 2012, s. 96-98. Askerî meclisin karar sürecine dâhil olması ile karar süreçleri iyice problemlile hale gelmeye başladı. Cephe hattında uygulamaya

bütün gelişmeleri yakından takip ediyor ve bütün karar süreçlerine direkt olarak dâhil olmak istiyordu. Sultanın emir komutayı elinde tutma hevesi, hâlihazırda problemlili olan karar süreçlerini ve komuta yapısını olumsuz etkilemiştir. Yapılan atamalar ve oluşturulan kurullarla savaşın stratejik komutasında birçok söz sahibi olmuştur. Bu durum cephe hattında büyük bir kargaşaya yol açmıştır⁶⁴.

Askerlik sanatına uymayan atama süreçleri üç paşanın da görevleri boyunca birbirinden bağımsız olarak hareket etmesine sebep olmuştur. Sorumluluk bölgelerinin yakınlığı sebebiyle beraber hareket etmeleri elzem olan Mehmed Ali Paşa ve Süleyman Paşa bir türlü ortak

konulacak bir tertibat için İstanbul'dan onay alınması gerekiyordu. Ancak uzun iletişim zinciri karar alma mekanizmasının yavaş işlemesine ve geçen her saniyenin çok önemli olduğu cephe hattında eldeki fırsatların kaçırılmasına yol açmaktaydı. Örneğin, ağustos ayındaki taarruzdan sonra Süleyman Paşa Osman Paşa ile Gabrovo-Selvi hattına müşterek harekât düzenlemek istemiş, bu öneriyi ağustosun sonunda Meclis-i Askerî'nin onayına sunmuştu. Ancak inisiyatif alınarak hemen icra edilmesi gereken böylesine etkili bir manevra, karar süreçlerinin karmaşıklığından dolayı uygulanamamıştır. İstanbul'a onay için gönderilen taarruz planı, Süleyman Paşa'nın cevap bekleyen ısrarlı telgraflarına rağmen günlerce onaylanmadı. Geçen süre zarfında Rus ordusunun hazırlanan planda önemli yere sahip Lofça'yı işgal etmesi ise Osman Paşa ile müşterek harekât sansının ortadan kalkmasına sebep olarak planı boşa çıkaracaktı. ATASE, *ORH.* 25/83AF, 20 Ağustos 1293 [1 Eylül 1877]; ATASE, *ORH.* 25/83EA, 19 Ağustos 1293 [30 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH.* 4/20/151, 18 Ağustos 1293 [29 Ağustos 1877]; ATASE, *ORH.* 94/2AMA, 22 Ağustos 1293 [3 Eylül 1877].

⁶⁴ Mesut Uyar ve Edward Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İstanbul 2014, s. 372-374. Sultan Abdülhamid'in 93 Harbi'nin sonucuna etkisi üzerine birçok benzer yorum vardır. Özellikle II. Abdülhamid'e muhalif kimlikleriyle tanınan müelliflerin II. Meşrutiyetten sonra sıklıkla dillendirmeye başladığı bu fikir, dönemin siyasî atmosferi gereği çabuk kabul görerek birçok farklı kaynakta dillendirilmiştir. Öyle ki 1909'a kadar başarısızlık daha çok cephe hattındaki paşaların kişisel problemlerine ve hırslarına bağlanmaktayken, sonrasında değişen siyasî atmosferle İstanbul'un müdahaleleri yazılara konu olmuştur. Belirtildiği üzere, askerî temâyüllerin dışına çıkılan atama-azil süreçlerinin ve 93 Harbi'nin stratejik seviyedeki birçok sorununun çıkış noktası İstanbul idi. Bu noktada Sultan Abdülhamid'in gerek ordu gerekse de devlet kademelerinde yetkiyi elinde tutma hevesi inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak mağlubiyetin faturasının belli başlı örnekler üzerinden direkt olarak saraya kesilmesi, stratejik ve operatif seviyedeki hatalı kararların gözden kaçırılmasına neden olacaktır. II. Abdülhamid'in savaştaki etkisi hususunda temellendirilmiş bir yargıya varmak için bütün cepheleri ele alan kapsamlı bir çalışmanın yapılması elzemdir.

noktada buluşarak birlikte hareket edemedi. Bu da Şıpkı taarruzlarının başarısızlıkla neticelenmesindeki önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Sıklet Merkezi

Sıklet merkezi, savaş gücünün kesin sonuca ulaşmak için en uygun yer ve zamanda toplanması olarak tanımlanır. Askerî gücün belli bir noktada yoğunlaştırılması bütün operasyonlar için temel gerekliliklerdendir⁶⁵. Stratejik ve operatif seviyelerde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bu prensip, stratejik seviyede ulusal çıkarların tehdit altında olduğu noktada yoğunlaşmak, operatif seviyede ise kesin sonuç yer ve zamanında bütün olanaklarla muhasıma üstünlük sağlamak üzerine kuruludur⁶⁶. Bu noktada stratejinin üç temel boyutu; zaman, mekân ve kuvvet ayrı ayrı dikkate alınmalıdır. Çünkü sıklet merkezi prensibinin doğru uygulanması sadece kuvvetin belli bir noktada yoğunlaştırılması ile değil, bu kuvvetin doğru zaman ve doğru yerde yoğunlaştırılması ile mümkün olur⁶⁷.

Stratejik seviyede yapılması gereken önemli şeylerden biri düşmanın durumunun iyi şekilde tahlil edilerek taarruz en uygun noktanın belirlenmesidir. Şıpkı taarruzları öncesinde keşif ve gözetleme faaliyetleri gerektiği gibi icra edilmemişti. Buna Balkan Ordusu kurmay heyetinin bölge hakkındaki bilgisizliği ve arazi etüdünün doğru yapılamaması da eklenince taarruz için en uygun hedef noktası belirlenemedi. Ana taarruz noktası olarak seçilen Şıpkı'nın solundaki Berdek top tabiyesine elverişsizdi. Üstelik yaklaşma istikametinde açık arazi olması Osmanlı kuvvetlerinin ateş altında ilerlemek zorunda kalması demektir. Şıpkı'da taarruza en müsait nokta top tabiyesi ve yaklaşma istikameti bakımından uygun olan Aykırıcebel cihetiydi. Ormanlarla kaplı bu bölge, korunaklı şekilde Rus mevzilerine yaklaşma imkânı sunmaktaydı. Aykırıcebel'den Rusların ikmal hattını ateş altına

⁶⁵ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 22; Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-4.

⁶⁶ Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, s. 155.

⁶⁷ Stratejinin boyutları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Sefa Özkaya, "Kültür Tasnifi ve Türk Askeri Kültürüne Giriş", *Türk Askeri Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat*, ed. Ahmet Sefa Özkaya, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 20-21.

almak da mümkündür. Bu yönüyle Aykırıcebel sıklet merkezi prensibinde kastedilen en uygun yer tanımına uymakta ve stratejik olarak en doğru hedef noktasını teşkil etmekteydi. Ancak taarruzlar Berdek ve St. Nikola istihkâmı önünden, yani Rus kuvvetlerinin en yoğun olduğu ve en güçlü şekilde mevzilediği mevkiilerden gerçekleştirildi. Taarruza en uygun yerde sıklet merkezi tesis edilemediği için Şıpka taarruzları harp prensiplerinden sıklet merkezi prensibine uymamaktadır. Sıklet merkezi hakkında unutulmaması gereken şey, iki sıklet merkezinin çarpışmaması gerektiğidir; çünkü bu başarı şansını azaltacağı gibi ağır kayıplara da sebep olacaktır⁶⁸. Taarruzun Rus sıklet merkezine yönlendirildiği 21-23 Ağustos muharebeleri bundan dolayı ağır zayıatla neticelenmiştir. Nitekim Süleyman Paşa da taarruza Aykırıcebel'in daha müsait olduğunu kabul ederek ana taarruz kıtalarının Berdek'e sevk edilmesinin hatalı bir karar olduğunu savaştan sonra itiraf etmiştir. Paşa'ya göre, 21 Ağustos'ta Berdek'e sevk edilen 16 tabur Aykırıcebel'de konuşlandırılmış olsaydı başarı sağlanabilirdi⁶⁹.

Taarruz başladıktan sonra başarı kaydedilen noktada sıklet merkezi teşkil etmek ve bu noktadan kesin sonuç elde etmeye çalışmak bilinen eski yöntemlerdendir. Sıklet merkezi harekâtın başında tesis edilerek sonuna kadar devam ettirilmesi anlamına gelmemelidir. Muharebe sahasında değişiklikler yaşanabileceği için önemli olan nihayetinde sıklet merkezini istenen yer ve zamanda tesis edebilecek şekilde manevra yapmaktır⁷⁰. Aykırıcebel'in önemi muharebelerin ikinci günü anlaşılmış olmasına rağmen bu noktada sıklet merkezi teşkili ancak 2 gün sonra 24 Ağustos'ta mümkün olmuştur. Bu yönüyle de sıklet merkezi doğru yerde oluşturulmasına rağmen, en uygun zamanda tesis edilememesi bakımından sorun teşkil etmektedir. Çünkü taarruzda kaybedilen zaman dilimi içerisinde Ruslar geçide takviye ulaştıracak zamanı kazanmıştır.

⁶⁸ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, İstanbul 2019, s. 596.

⁶⁹ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 110-112.

⁷⁰ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, s. 596-597.

2.4. Kuvvet Tasarrufu

Kuvvet tasarrufu, gücün akıllıca dağıtılması ve kullanılmasıdır. Bu prensiple muhasım karşısında neticeye ulaşılabilecek noktalarda imkân ve kabiliyetlerin yoğunlaştırılarak ikincil bölgelerde mümkün olan en az gayretin saf edilmesi hedeflenmektedir. Bundan dolayıdır ki komutayı elinde bulunduranlar ikincil hedeflere sevk edilen imkân ve kabiliyetlerin kendilerine stratejik veya operatif seviyede başarıyı temin etmeyeceğinin farkında olmalıdır⁷¹. Kuvvet tasarrufu prensibi, sıklet merkezi prensibinin tamamlayıcısı konumundadır. Her yerde güçlü olmak mümkün olmayacağından, kuvvet tasarrufu ile ilk etapta kaynakların makul kullanımı için tâli bölgelerde hesaplı riskler alarak düşmanın olası manevrasını engellemeli, ikinci etapta da kesin sonuç yerinde sıklet merkezi tesisi sağlanmalıdır⁷². Bu yönüyle kuvvet tasarrufu güç yönetimi olarak da adlandırılabilir.

Mevcut kuvvetin tamamı bir amaca sahip olmalı ve hareket zamanı geldiğinde kendilerine verilen hedef doğrultusunda harekete geçirilmelidir⁷³. Clausewitz'e göre, bir bölgede düşman kuvvetlerini yeterince meşgul etmeyen bir kuvvet bulunduran ve muharebe esnasında emrindeki kuvvetlerden bir bölümünü âtil bırakan komutan emrindeki kuvveti kötü kullanıyor demektir. Burada kuvvet israfı vardır ki bu da kuvvetlerin amacına uygun kullanılmamasından daha kötüdür. Yapılması gereken, bütün kuvvetlerin harekete geçirilmesidir. Çünkü amaca aykırı eylem bile en azından düşmanı meşgul ederek amaca hizmet edebilir⁷⁴. Şıpkı taarruzlarında Osmanlı komuta kademesi eldeki taburlardan maksimum fayda ile yararlanamamıştır. Muharebelerin üçüncü gününe kadar Balkan Ordusu bütün gücüyle taarruzu denemedi. Şıpkı önlerine yaklaşık 50 piyade taburuyla gelen Süleyman Paşa, kuvvet tasarrufu prensibine aykırı olarak 21 ve 22 Ağustos günleri sadece her biri 8 piyade taburundan müteşekkil 3 livayı taarruzda kullanmıştı. Paşa'nın ilk günlerde kuvvet mevcudunun yarısını ihtiyatta tutması, Şıpkı

⁷¹ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 24.

⁷² Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, s. 156; Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, s. 604.

⁷³ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-5.

⁷⁴ Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul 2019, s. 220.

taarruzlarında operatif seviyede sonuca etki eden en büyük hatalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Elindeki zamanı verimli kullanamayan Süleyman Paşa, gerektiğinden fazla kuvveti ihtiyatta bekleterek Osmanlı kuvvetlerinin üstün sayı gücünü kullanmasının önüne geçmiştir. Bu yönüyle Şıpkı taarruzlarında Süleyman Paşa kuvvet israfına sebep olarak kuvvet tasarrufu prensibine aykırı hareket etmiştir.

Ruslara takviyenin yakın zamanda gelmesine ihtimal vermeyen Süleyman Paşa, emrindeki kumandanlar Recep, Şakir ve Veysel Paşaların 23 Ağustos'ta her taraftan şiddetli taarruz gerçekleştirilmesi yönündeki önerisini yeterli zamanı olduğunu düşünerek reddetmişti. Paşa, fazla zayıat vermemek için Şıpkı'yı üç cihetten kuşatıp ikmal hattını da Aykırıcebel ve Berdek'in kuzeyinden yapılacak taarruzlarla tehdit ederek Rusları açlık ve mühimmatsızlıktan teslim zoramayı hedefliyordu⁷⁵. Osmanlı ordusu düşman için en kritik anda bütün enerjisiyle taarruz gerçekleştirmesi gerekirken, yanlış kuvvet kullanımından dolayı zaman kaybederek Ruslara savunma için fırsat kazandırmıştır.

2.5. Manevra

Manevra, savaş gücünün değişen şartlar karşısında esnek şekilde kullanılarak imkân ve kabiliyetlerin düşmana karşı en iyi avantajı sağlayacak duruma getirilmesidir⁷⁶. Başarılı bir manevra muhasım karşısında üstünlüğün sağlanması, muhasımın dengesinin bozulması, kuvvetin muhafazası, hareket serbestinin sürdürülmesi, başarıdan faydalanma ve inisiyatifin ele geçirilmesi gibi muhtelif faydalar sağlar⁷⁷. Başarısız manevra ise, birliklerin yoğun düşman ateşine ve karşı taarruza maruz kalmasına sebep olarak başarısızlığa yol açabilir⁷⁸.

⁷⁵ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 55.

⁷⁶ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, s. 577-578.

⁷⁷ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-5.

⁷⁸ Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, s. 181.

Şıpkı taarruzları muhtelif manevralara sahne oldu. Muharebelerin ilk günü Osmanlı dağ bataryaları karşısında Rus sahra toplarının ateş üstünlüğü belirleyici olmuştu. Süleyman Paşa ikinci gün ilk olarak Berdek'e muhtelif çaplarda sahra topu göndererek Rus ateş gücü karşısındaki dezavantajın bertaraf edilmesine çalıştı⁷⁹. Süleyman Paşa'nın muharebe sahasındaki bu sorunu görerek çözüm olacak değişikliği yapması, Berdek kolunun muharebe gücünü arttırarak Ruslar karşısındaki dezavantajı ortadan kaldırmıştır.

Balkan Ordusu taarruzlarına Şıpkı Geçidi'nin güney ve doğu istikametlerinden başlamıştı. Muharebenin ikinci günü doğudaki Aykırıcebel silsilesinin öneminin anlaşılması ile Süleyman Paşa kuşatıcı manevra icrasına karar vererek avantaj sağlamaya çalışmıştır. Ancak muharebe sahasındaki emir komuta ve koordinasyon sorunları sebebiyle Aykırıcebel'de sıklet merkezi tesis edilememesi, yerinde bir kararla girilen bu manevradan netice elde edilmesini engellemiştir. Muharebeler esnasında dikkat çekici bir diğer manevra ise 24 Ağustos günü Rus kuvvetlerinin başlattığı taarruza karşı girilen savunma manevrasıdır. General Radetzky'nin Aykırıcebel'deki yoğun taarruzlarına karşın Berdek'ten Veysel Paşa'nın komutasındaki kuvvet sevk edilerek inisiyatifin tekrar ele geçirilmesine çalışılmıştır. Muharebeler esnasındaki bütün bu değişiklikler manevra prensibi çerçevesinde hareket edildiğini göstermektedir.

2.6. Taarruz

Taarruz prensibi, inisiyatifin ele geçirilmesini, elde tutulmasını ve inisiyatiften faydalanılmasını amaçlamaktadır. İnisiyatifin ele geçirilmesi halinde yapılması gereken bundan sonuna kadar yararlanmaktır⁸⁰. Taarruzî hareket hedefe en etkili ve kısa yoldan ulaşmayı sağlar⁸¹. Taarruz, hareket serbestisi sağlayarak muhasıma yer ve zamanı dikte etme imkânı sağladığı için kesin sonuca ulaşmadaki en etkili yoldur.

⁷⁹ ATASE, *ORH*. 94/11CAA, 9 Ağustos 1293 [21 Ağustos 1877]; Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 50-51.

⁸⁰ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 21-22.

⁸¹ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-4.

Ancak taarruz prensibi sadece taarruz etmek üzerine kurulu değildir. Gerektiğinde taarruz ruhu ile ortaya çıkan fırsatlardan istifade ederek aktif savunma da uygulanabilmelidir⁸².

24-25 Ağustos günleri Rusların Aykırıcebel’de gerçekleştirdiği taarruzlar hariç tutulacak olursa, Şıpka taarruzları öncesinde ve esnasında inisiyatif tamamen Balkan Ordusu’ndaydı. 30 Temmuz’dan 24 Ağustos’a kadar Osmanlı ordusu taarruzda olan taraf olmuştur. Ancak özellikle emir komuta birliği, sıklet merkezi ve kuvvet tasarrufu noktasında yaşanan sorunlardan dolayı kesin sonuç elde edilememiştir. Osmanlı ordusu her ne kadar inisiyatifi elde bulundursa da sürdürme ve bundan yararlanma noktasında başarılı olamamıştır. Osmanlı harekât planı 30 Temmuz’da Eski Zağra’nın geri alınmasından sonra hızla Balkan Dağları üzerine yürümek olmasına rağmen, Eski Zağra-Yeni Zağra hattında 20 gün zaman kaybedilmiş ve başarıdan faydalanılamamıştır.

Temmuz ayında Şıpka’yı Osmanlılardan alan ve Balkanların güneyinde karargâhın karşı çıkmasına rağmen birçok etkili manevra gerçekleştiren General Gurko ile kıyaslayınca, Gurko’nun inisiyatif alma becerisinin Süleyman Paşa’da olmadığı görülmektedir. Süleyman Paşa bütün eksiklerini gidermeksizin harekâta başlamaktan imtina ederek eldeki fırsatların kaçırılmasına sebep olmuştur. General Gurko ise ağır topların geçirilmesi zor Hainköy Boğazı’na ağırlıklarının büyük kısmını geride bırakarak ve yanına sadece birkaç gün yetecek erzak alarak harekât gerçekleştirerek Osmanlıların içinde bulunduğu zafiyetten zamanı iyi kullanıp inisiyatif olarak yararlanabilmişti⁸³. Gurko ve Süleyman Paşa arasındaki bu farkın en büyük sebebi, muhtemel başarısızlığın Osmanlılar nezdinde sebep olacağı tepkidir. Osmanlı ordusunda mağlubiyetin faturası genellikle komutana kesilmekteydi ve bu da bir komutanın sahip olması gereken meziyetlerden olan inisiyatif alma becerisinin önüne geçmekteydi. Nitekim Balkanların güneyinde inisiyatifin idame ettirilmemesinin hatalı bir karar olduğu Süleyman Paşa tarafından da

⁸² Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, s. 154-155.

⁸³ Osman Nuri, *Bilinmeyen Abdülhamid: Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı - Abdülhamid’in Hususi ve Siyasi Hayatı*, yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2017, s. 276.

itiraf edilmiştir⁸⁴.

2.7. Emniyet

Emniyet prensibi, düşmanın beklenmedik bir avantaj sağlamasının önüne geçmek için yapılan eylemlere dayanır. Dost unsurlar ve operasyonların düşmanın avantaj sağlayacağı muhtemel faaliyetlerden korunması gerekir⁸⁵. Emniyet; sürpriz taarruzlar ve olaylara karşı dost unsurların savunmasız kalma ihtimalini azaltarak hareket serbestisi sağlar ve muharebe gücünü artırır. Ancak emniyet, komutanların aşırı derecede tedbirli olması ve risklerden tamamen kaçınması anlamına gelmez. Risk savaşın doğasında vardır. Gücü muhafaza etmek ve başarılı olmak için komutanların hesaplı risklerden kaçınmaması gerekir⁸⁶.

Süleyman Paşa, Şıpka taarruzlarının her aşamasını detaylı şekilde planlayarak Balkan Ordusu'nu sevk ve idare etmiştir. Eski Zağra muharebesinden sonra ikmal hattının güvenliği temin etmek ve tedarik sağlamak için Balkan Ordusu Yeni Zağra'ya kaydırılmıştı. Elena ve Hainköy geçitleri geri alındıktan sonra geçitler muhtemel bir Rus taarruzuna karşı yeni istihkâmlarla güçlendirilmiş, savunmaya yetecek sayıda asker geçitlerde konuşlandırılmıştı. Hâkeza Şıpka taarruzları esnasında da Balkan Ordusu mevcudunun önemli kısmı ihtiyatta bekletilerek muharebeye sevk edilmemişti. Bu yönüyle Şıpka taarruzlarında emniyet prensibi çerçevesinde hareket edilmiştir. Ancak, Süleyman Paşa hesaplı riskler alarak avantaj elde etme noktasında eksik kalmıştır. Balkanların güneyinde ve Şıpka'da mümkün mertebe riskten uzak durmak, birçok fırsatın kaçırılmasına sebep olmuştur. Bütün eksikleri gidermek adına harcanan zaman Rusları hazırlıksız yakalama şansını yok etmiş, emniyet prensibine aşırı riayet edilerek ihtiyatta fazla kuvvet bekletilmesi de Ruslara ihtiyaç duydukları zamanı vermiştir. Öyle ki, Recep ve Veysel Paşa'nın ısrarlarına rağmen Süleyman Paşa tedbirli olmak ve az zayıat vererek neticeye ulaşmak adına kapsamlı taarruzdan uzun süre kaçınmıştır. Bütün bu faaliyetler göz önüne alındığında,

⁸⁴ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, s. 22-23.

⁸⁵ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 25.

⁸⁶ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-5.

Süleyman Paşa'nın sürprizlerden kaçınmak adına katı emniyet tedbirleri uyguladığı yönetim tarzı emniyet prensibine uymamaktadır.

2.8. Baskın

Baskın prensibi, muhasıma hazır olmadığı yer veya zamanda beklemediği şekilde taarruz edilmesine dayanmaktadır⁸⁷. Baskında hedeflenen düşmanın habersiz yakalanmasından ziyade düşmanın harekât kabiliyetini etkileyecek şekilde hazırlıksız yakalanmasıdır⁸⁸. Böylece muhasım etkin karşılık vermeye yetecek zamana sahip olmadığına farkına vararak şaşırılacaktır⁸⁹. Gücün muhasımın hazırlıklı olduğu yere sevk edilmesi, genellikle büyük kayıplara sebep olmakta ve başarı sağlansa bile bu fazlasıyla zarara yol açmaktadır⁹⁰. Baskın öncesinde yapılacak aldatma faaliyeti ile baskının istenen etkiyi sağlaması mümkün olur⁹¹.

Balkan Ordusu'nun Şıpka önlerinde belirmesi Ruslar için sürpriz mahiyetinde olsa da Ruslar hazırlıksız yakalanmadığı için Şıpka taarruzları baskın prensibi çerçevesinde gerçekleştirilememiştir. Balkanların güneyinde Eski Zağra-Yeni Zağra hattında gerçekleştirilen harekâttan sonra fazla zaman kaybedilmesi, Şıpka savunmasına hazırlanma imkânı vererek inisiyatifin Ruslara geçmesini sağlamıştır. Süleyman Paşa Eski Zağra'dan hızla Şıpka üzerine yürümeyerek taarruzu baskın şeklinde gerçekleştirme imkânını yitirmiştir. Taarruza en uygun imkânları yaratacak şekilde operasyon başlatılmadığı gibi, Şıpka önlerinde geçirilen günler de Ruslara gerekli takviye kuvvetleri Selvi ve Gabrovo'dan geçide kaydırma imkânını vermiştir. Balkan Ordusu 19 Ağustos'ta Şıpka dolaylarına ulaşmıştı. Ancak taarruzun başlaması ancak 21 Ağustos'ta mümkün olmuştur.

⁸⁷ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 26; Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-5.

⁸⁸ Nejat Eslen, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, s. 159.

⁸⁹ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-5.

⁹⁰ Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, s. 175.

⁹¹ Osman Tekinalp, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, s. 716.

Süleyman Paşa, Elena ve Hainköy taarruzlarından sonra Balkan Dağları'nın kuzeyinde Elena-Bebrovo istikametine kuvvet sevk ederek Şıpka'nın en büyük ihtiyatı olan Tırnova'daki 8. Kolordu'nun dikkatini bu yöne çekmek istemiştir. Aldatma başarıyla uygulanıp Rusların Şıpka'da önlem alması geciktirilerek baskın prensibinin ön koşullarından biri sağlanmış olsa da taarruzun düşmana tepki fırsatı verilmeyecek derecede icra edilmemesi, harekâtın baskın şeklinde icrasına engel olmuştur. Şıpka taarruzları bağlamında Osmanlı kuvvetlerinin başarıyla uyguladığı baskın, 17 Eylül'de gerçekleştirilen gece taarruzudur. Bu saldırı baskın prensibinin gerekliliklerini karşılamaktadır.

2.9. Sadelik

Savaş başlı başına karmaşık olaylar bütünüdür. Özellikle birleşik harekâtlarda operasyon kontrolden çıkma eğilimindedir. Karmaşık planlardan kaçınarak planın yanlış tatbikinin önüne geçilmesi gerekir⁹². Sadelik prensibi, en basit şekilde her türlü karmaşık plan ve emirlerden kaçınmak olarak açıklanır. Basit emirler astların operasyonu rahat ve yaratıcı şekilde komuta etmesine imkân sağlar⁹³. Basit planlar değerini özellikle askerlerin ve komutanların yorulduğu zaman göstererek direktiflerin daha iyi anlaşılması ve icra edilmesini sağlar⁹⁴. Harekât aşamaları ve hedeflerinin karışıklığa mahal verilmemek için birbirinin ön koşulu olmaması gerekir. Bu sayede herhangi bir gecikme veya aksamanın muharebenin geneline etkisi daha az olacak ve kuvvetlerin işi daha kolaylaşacaktır⁹⁵.

Ağustos ayındaki muharebelerde Balkan Ordusu'nun taarruz planı basit ve fazla ön koşula dayandırılmadan hazırlanmıştı. Her kol kendilerine verilen görev çerçevesinde hareket ederek düşmanı kuşatmaya çalışacaktı. Ancak bu kollar arasında bağlantının kurulamaması eşgüdüm sorununa yol açarak başarısızlığın hazırlayıcısı olmuştur. 17 Eylül'de uygulamaya konulan taarruz planı ise ön koşullara bağlı olması bakımından sadelik prensibine uymamaktadır. Taarruza sevk edilen sağ ve sol cenahlardaki kolların harekete geçmesi için en

⁹² Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, s. 178.

⁹³ US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, s. 26.

⁹⁴ Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, s. 2-6.

⁹⁵ Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, s. 178.

zorlu görevin verildiği St. Nikola önündeki kuvvetlerin başarılı olması gerekiyordu. Ancak St. Nikola kolunun diğer kollara ateş desteği olmadan başarı elde etmesi zordu. Nitekim sadelik prensibine aykırı gerçekleştirilen taarruzdaki bu şartlar altında birlikler arasında koordinasyon sağlanamamış ve taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sonuç

Şıpka Muharebeleri 93 Harbi'nin neticesi üzerinde önemli etkiye sahip olmasına rağmen Türk tarihyazımında yeteri kadar yer bulmamıştır. Savaşın ilk aylarında stratejik seviyedeki hatalı kararların bir sonucu olarak Osmanlı ordusu Tuna Cephesi'nde birçok noktada Ruslara direnememiştir. Kuvvet tasarrufu, taarruz ve sıklet merkezi gibi önemli prensiplerin Osmanlılar tarafından tesis edilememesi, Rus ordusuna 20 gün gibi kısa sürede hızla ilerleyerek Plevne-Ruşuk-Eski Zağra üçgeninde önemli noktalara hâkim olma imkânı sağlamıştır. Bu kapsamda ele geçirilen yerlerden biri de Rus harp planında önemli yere sahip olan Şıpka Geçidi'di. Osmanlı ordusunun Şıpka'yı direnç göstermeksizin kaybedişi, sonraki aylarda Osmanlılar için hayati öneme sahip kuvvetlerin Şıpka önlerinde sıkışıp kalmasına sebep olmuştur.

Şıpka Geçidi arazi şartları bakımından savunmaya elverişli bir bölgedir. Rus ordusu geçidin savunmada sunduğu avantajları bildiği için Şıpka'yı ikmal hattını keserek başarılı bir çevirme harekâtı ile ele geçirmişti. Osmanlı ordusunun da benzer şekilde Şıpka'daki Rusların ikmal hattını kesmesi, bu mümkün olmaz ise en azından gerisini tehdit ederek rahat takviye edilmesini engellemesi gerekirdi. Ancak cephe hattındaki atamalar ve İstanbul'dan yapılan müdahaleler, harp prensiplerinden emir ve komuta birliği prensibine riayet edilmesini engelleyip cephe hattında kargaşaya sebep olarak Osmanlı ordusunun harekât kabiliyetini etkilemiştir. Plevne üzerindeki Rus baskısını ortadan kaldırması ve Balkanların kuzeyinde müşterek harekât gerçekleştirmesi beklenen Süleyman Hüsnü Paşa ve Mehmed Ali Paşa'nın bu doğrultuda koordineli hareket etmeleri gerekmektedir. Ancak sorumlu tek bir komutan ataması yapılmadan emir ve komutanın Süleyman, Mehmed Ali ve Osman Paşa arasında paylaşılması, Osmanlı kuvvetleri arasında eşgüdümün sağlanamamasına neden olmuştur. Süleyman Paşa ve Mehmed Ali Paşa görev süreleri boyunca kendi sorumluluk bölgelerine

odaklanarak birbirlerinin harekâtlarını kolaylaştıracak manevralardan kaçınmışlardır. Bu şartlar altında Rus ordusu Şıpka Geçidi'ni rahatça takviye ederek Osmanlı taarruzlarına karşı koyma şansı yakalamıştır.

Şıpka mağlubiyeti Osmanlı ordusunun manevra kabiliyetini yitirmesine ve Plevne zaferlerinin yarattığı fırsatlardan yararlanılamamasına sebep olmuştur. Emir komuta birliğinin tesis edilmesi durumunda Mehmed Ali Paşa'nın Şıpka taarruzuna destek vermesi veya Süleyman Paşa'nın Balkanların kuzeyine geçirilmesi kararlaştırılarak başarı sağlanabilir, Rusların yığınak yapması bu sayede engellenebilirdi. Ancak stratejik seviyedeki hatalı kararlar hem Mehmed Ali ve Süleyman Paşa'nın hem de Osman Paşa'nın mağlup olmasına yol açarak savaşın neticesine etki etmiştir. 93 Harbi'nde Şıpka taarruzu kapsamında yaşanan bu gelişmeler, emir komuta birliği prensibinin orduların harekâtı için önemini açık göstergesidir.

Şıpka taarruzlarının başarısızlıkla neticelenmesindeki en belirgin etken emir komuta birliğinin tesis edilememesi olsa da stratejinin üç boyutu olan zaman, mekân ve kuvvet boyutlarının uygun şekilde yönetilememesi de taarruzların başarısızlıkla sonuçlanmasındaki başat etkenlerdir. Balkan Ordusu imkân ve kabiliyetleri bakımından Şıpka'da başarılı olabilirdi. Nitekim Şıpka önlerine ulaştırılan kuvvet Rusların üç mislinden fazlaydı. Harekât öncesinde bütün hazırlıklar tamamlanmış, Eski Zağra'da ordunun eksikleri ikmal edilmişti. Ancak her ne kadar araç ve amaç dengesi sağlanarak ulaşılabilir bir hedef belirlenmiş olsa da zaman, mekân ve kuvvet tercihleri operatif seviyede başarısızlığın hazırlayıcısı olmuştur. Harp prensiplerinin uygulanmasında yaşanan sorunların temel sebebi de zaman, mekân ve kuvvet boyutlarının doğru yönetilememesi olmuştur.

Şıpka taarruzlarında harp prensiplerinden taarruz, manevra, emniyet, baskın ve sadelik prensiplerinin gerekliliklerinin belli oranda sağlandığı görülmektedir. Balkan Ordusu muharebeler boyunca inisiyatifi elde bulundurması bakımından taarruz prensibine göre hareket etmiştir. Süleyman Paşa muharebenin seyrine göre imkân ve kabiliyetleri avantaj sağlayacak şekilde kullanmaya çalışarak manevralar gerçekleştirmiştir. İhtiyatta ve ikmal hattının güvenliği için belli noktalarda asker bırakılarak emniyet prensibi çerçevesinde hareket

edilmiştir. Şıpka taarruzu öncesinde gösteri taarruzu düzenlenerek taarruzun sürpriz şeklinde başlatılması öngörülmüştür. Ayrıca taarruzun ana hatlarıyla basit şekilde planlanarak kuşatma üzerine kurulması, sadelik prensibi çerçevesinde hareket edildiğinin göstergesidir. Ancak zaman ve kuvvetin etkin kullanılamamasından dolayı tatbik edilebilen harp prensiplerinden beklenen fayda sağlanamamıştır.

Muharebelerde emir komuta birliği prensibinden başka özellikle kuvvet tasarrufu, sıklet merkezi ve hedef prensiplerine aykırı hareket edilmiştir. Şıpka Geçidi, açık şekilde belirlenmiş elde edilebilir bir hedef olmasına rağmen, zamanın verimli kullanılamamasından dolayı harekâtın başladığı 14 Ağustos 1877 itibariyle stratejik amaca hizmet edebilecek durumda değildi. Şıpka'da arazi etüdü layıkıyla yapılamadığı için taarruza en uygun noktada sıklet merkezi tesis edilememiştir. Sıklet merkezi prensibine aykırı olarak Osmanlı taarruzları Rusların en güçlü olduğu mevzilere yapılmıştır. Sıklet merkezi muharebelerin dördüncü günü doğru tesis edilerek uygun yer koşulu sağlanmış olsa da uygun zamanda bunun yapılamaması sıklet merkezi prensibinin uygulanması noktasında sorun yaşanmasına sebep olmuştur. Süleyman Paşa Şıpka'ya kayda değer sayıda askerle gelmesine rağmen, muharebelerin ilk günlerinde emrindeki kuvvetin önemli kısmını ihtiyatta bekleterek kuvvet tasarrufu prensibine aykırı, emniyet prensibine ise aşırı riayet ederek hareket etmiştir. Hesaplı riskler almaktan kaçınan Süleyman Paşa kuvvet israfına sebep olmuştur. Süvari sorunundan dolayı keşif ve gözetleme faaliyetlerinin etkin şekilde icra edilememesi, zaman, mekân ve kuvvet boyutlarındaki hatalı kararların temel sebebinin oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (=ATASE)

ATASE, *ORH.* 10/100, 20 Temmuz 1293 [1 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 101/8, 5 Eylül 1293 [17 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 101/8AA, 5 Eylül 1293 [17 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 106/17, 21 Ağustos 1293 [2 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 17/94AB, 23 Ağustos 1293 [4 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 19/22, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 19/22A, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 19/27, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 19/30, 30 Temmuz 1293 [11 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 20/92, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 25/83AF, 20 Ağustos 1293 [1 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 25/83EA, 19 Ağustos 1293 [30 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 3/185AA, 26 Haziran 1293 [8 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 4/20/151, 18 Ağustos 1293 [29 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 6/137, 9 Temmuz 1293 [21 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 8/54AB, 27 Temmuz 1293 [8 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/11CAA, 9 Ağustos 1293 [21 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/11CEA, 14 Ağustos 1293 [26 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/11CQA, 19 Ağustos 1293 [31 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/11DFA, 8 Eylül 1293 [20 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 94/2ADA, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 94/2AF, 16 Temmuz 1293 [28 Temmuz 1877]

ATASE, *ORH.* 94/2AFA, 22 Temmuz 1293 [3 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/2AG, 24 Temmuz 1293 [5 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/2AL, 19 Ağustos 1293 [31 Ağustos 1877]

ATASE, *ORH.* 94/2AMA, 22 Ağustos 1293 [3 Eylül 1877]

ATASE, *ORH.* 99/138BRA

Kaynak Eserler

Albay Talat, *Plevne Savunması*, yay. haz. Talat Yazalan, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997

CLAUSEWITZ, Carl von, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul 2019

EPANCHIN, Nikolai, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, Londra 1900

FIFE-COOKSON, John, *With the Armies of the Balkans and at Gallipoli in 1877-1878*, Londra 1880

FORBES, Archibald, *Czar and Sultan: The Adventures of a British Lad in the Russo-Turkish War of 1877-1878*, Londra 1894

GREENE, Francis Vinton, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879

HOZIER, Henry Montague, *The Russo-Turkish War*, c. 4, Londra, 1878

JOMINI, Antoine Henri, *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları*, çev. Tunçer Büyükonat, Doruk Yayınları, İstanbul 2013

Keçecizade İzzet Fuad, *Kaçırılan Fırsatlar: 1877 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında eleştiriler ve Askeri Düşünceler*, yay. haz. Rasim Süerdem, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997

OLLIER, Edmund, *Illustrated History of the Russo-Turkish War*, c. 1, Londra 1890

Osman Nuri, *Bilinmeyen Abdülhamid: Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı - Abdülhamid'in Hususi ve Siyasi Hayatı*, yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2017

STANLEY, Francis, *St. Petersburg to Plevna: Interviews with Leading Russian Statesmen and Generals*, Londra 1878

Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdetü'l-hakayık*, c. 2, İstanbul 1928

The War Correspondence of the Daily News 1877, Londra 1878

Araştırma ve İnceleme Eserleri

AKAD, Tanju, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, İstanbul 2011

ÇEŞMECİ, Nazmi, *Perceptions on Strategy in General and Strategic Management: A Survey on Common Strategic Perception Among Medium-High Level Managers in Turkey*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2010

Department of the Army, *Field Manual 100-5: Operations*, Washington 1993

DURAN, Cihan, Süleyman Paşa'nın Divan-ı Harp'te Yargılanmasına Dair Defterin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1878-1879), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010

ESLEN, Nejat, *Tarih Boyunca Savaş ve Strateji*, İstanbul 2005

FULLER, John F. C., *The Foundations of the Science of War*, Londra 1926

ÖZBİLGİN, Erol, *Osmanlı'nın Balkanlardan Çekilişi: Süleyman Hüsnü Paşa ve Dönemi*, İstanbul 2012

ÖZKAYA, Ahmet Sefa, "Kültür Tasnifi ve Türk Askeri Kültürüne Giriş", *Türk Askeri Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat*, ed. Ahmet Sefa Özkaya, Kronik Yayınları, İstanbul 2019

Report and Record of the Operations of the Stafford House Committee: Russo-Turkish War 1877-1878, Londra 1879

SEDES, Halil, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 5, İstanbul 1938

SEDES, Halil, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, c. 8, İstanbul 1940

STATIEV, Alexander, "The Thorns of the Wild Rose: Russian Ordeals at the Shipka Pass During the Russo-Turkish War of 1877-1878", *The Journal of Slavic Military Studies*, Sayı 3 (Ekim 2019), c. 32, s. 367-387

SÜER, Hikmet, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara 1993

TACAN, Necati, "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkuļceyi Hatalar: Başkomutanlık", *Askeri Mecmua*, Sayı 107 (Aralık 1937), c. 8, s. 755-759

TACAN, Necati, "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve

İdaresinde Sevkulceyi Hatalar: Planlar, Yıgımkak”, *Askeri Mecmua*, Sayı 112 (Mart 1939), c. 10, s. 132-142

TACAN, Necati, “1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceyi Hatalar: Balkanlar Şimalindeki Harekât”, *Askeri Mecmua*, Sayı 119 (Aralık 1940), c. 111, s. 739-753

TAŞDEMİR, Ahmet, “Osmanlı Ordusunda Stratejik Yönetim Zaafiyeti Örneği: 93 Harbi'nde Balkan Savunmasının Çöküşü”, *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı 1 (Haziran 2020), s. 1-40

TEKİNALP, Osman, *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, İstanbul 2019

TOPÇU, Yücel Topçu ve Ender ALMAÇ, “Hava Gücünün Yükseliş ve Harp Prensipleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Sayı 2 (Kasım 2014), c. 13, s. 1-25

US Air Force, *Air Force Basic Doctrine: Document 1*, 17 Kasım 2003

UYAR, Mesut Uyar ve Edward ERİCKSON, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İstanbul 2014

YURDAKUL, Eray Serdar, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Türk Ordularında Askeri Sağlık Hizmetleri, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2015

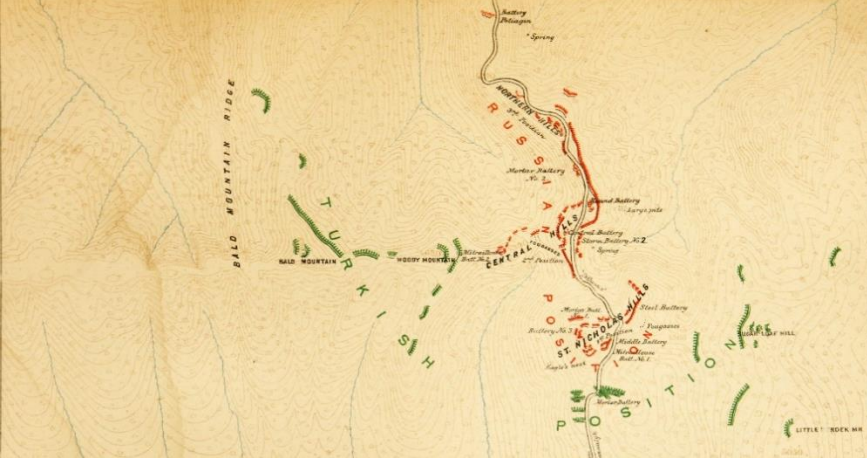
İnternet Kaynakları

“İstanbul üniversitesi Sultan II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, Şıpka Geçidi”, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91384--0039.jpg> (Erişim tarihi: 15.11.2020)

Alexey Popov, “Şıpka Taarruzu”, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_defeat_of_Shipka_Peak,_Bulgarian_War_of_Independence.JPG (Erişim tarihi: 05.01.2021)

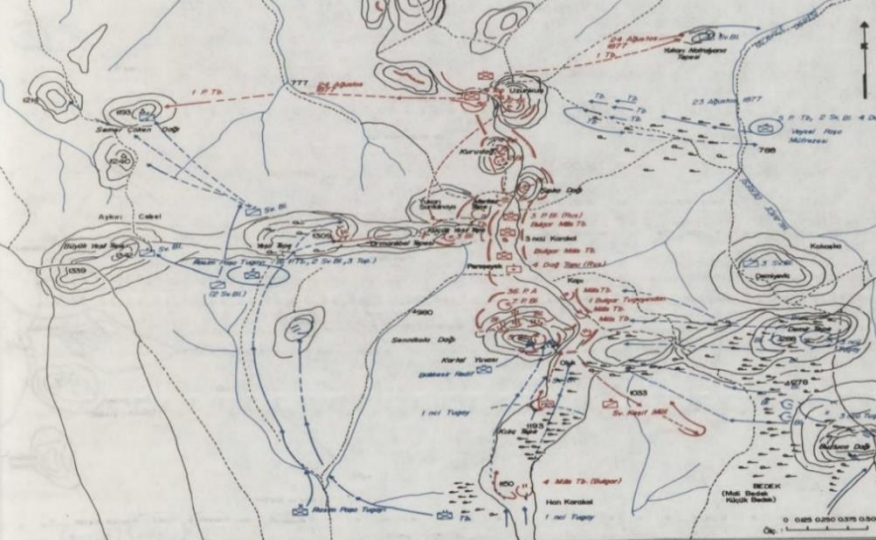
EKLER

Ek 1: Şıpka Geçidi'nin Coğrafi Durumu ve Osmanlı-Rus Pozisyonları

(Kaynak: Francis Vinton Greene, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877-1878*, New York 1879)

Ek 2: 21-26 Ağustos Muharebeleri

(Kaynak: Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara 1993)

Ek 3: Şıpka Geçidi'nin Osmanlı Dönemindeki Görünümü

(Kaynak: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91384---0039.jpg>)

Ek 4: St. Nikola İstihkâmında Rus Savunması Tasviri

(Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_defeat_of_Shipka_Peak,_Bulgarian_War_of_Independence.JPG)

Summary

There is no doubt that the determinant factor for the outcome of the war was the problems at the strategic level seen on the Danubian front from the beginning of the war to the end, especially intensified in the deployment of the forces, unity of command. Although the Ottoman center of gravity was the Danubian front, a significant part of the mobilized manpower had been located in the secondary positions. The Ottomans did not consider taking calculated risks in the secondary positions, which is the main necessity of the economy of force principle. Instead, they attempted to be powerful everywhere. Therefore, the maneuverability of the Ottoman army was devastated, and the Russian forces managed to capture important positions such as the Shipka Pass in just 20 days.

The effect of the fall of the Shipka Pass especially would be seen in the second stage of the battles in which Mehmed Ali Pasha and Süleyman Pasha appeared on the Danubian front. It was inevitable for the Ottomans to get back the possession of the Shipka Pass because of preventing the connection between the Ottoman forces in the North and South of the Balkan Mountains. During that period, the main aims of the Ottomans were to enable the connection between the Ottoman forces and help Osman Pasha. His success in the battle of Pleven offered a remarkable chance for the maneuverability of the Ottoman army against the Russian advance. However, the strategic command and coordination problems triggered by the developments in the scope of the Shipka battles deeply influenced the operational capability of the Ottoman army. The Ottomans failed in Shipka and could not conduct joint operations. The failure paved the way for the Russians to complete their preparations and win the war.

In this article, the Ottoman attacks on the Shipka Pass were evaluated within the context of the principles of war; objective, offensive, mass, economy of force, maneuver, unity of command, security, surprise and simplicity. It was seen that the Ottomans failed in implementing the unity of command, economy of force, mass and objective principles during the Shipka attacks. Although the other principles were practiced by following some necessities of these certain principles, problems in

using time and force prevented the Ottomans from exploiting them.

It was inevitable to capture the Shipka without threatening the supply line of the pass. In this regard, Mehmed Ali Pasha, the commander of the Ottoman forces in the North of the Balkan Mountains should assist Süleyman Hüsnü Pasha during the Shipka attacks by threatening the rear of the Shipka Pass. However, the appointments without considering the unity of command prevent coordination of these commanders. After Abdülkerim Nadir Pasha's disposal, instead, the command of the front divided among Mehmed Ali Pasha, Süleyman Hüsnü Pasha and Osman Pasha without considering the military tradition and unity of command. Therefore, both Süleyman and Mehmed Ali Pasha prioritized their own areas of responsibility without paying attention to others. Under these circumstances, the Russians easily reinforced the Shipka defense and resisted the attacks of Süleyman Pasha. If a superior commander was appointed on the Danubian front, the ottoman forces would act together in Shipka attacks or follow the other options mainly proposed by Mehmed Ali Pasha. The outcome of the Shipka battle and the war would have been totally different. The strategic mistakes paved the way for the defeat of both Süleyman and Mehmed Ali Pasha along with Osman Pasha, and became one of the main reasons for the outcome of the war. All of these developments are a clear indication of the importance of the unity of command principle for military operations.

In addition to the unity of command principle, the other main reason for the failure of the Ottomans in the Shipka Pass was the wrong implementation of three main dimensions of military strategy which are time, place and force. To be successful on the battlefield, the operation should be planned and performed with the right force, which is suitable to reach the main objective. Also, it was necessary to direct the operation to the right place at the right time. However, Süleyman Pasha failed in this regard. However, wrong selections regarding time, place and force paved the way for the failure, and this became the main reason for the problems in performing the principles of war.

It was seen that the Ottoman forces implemented some requirements of the offensive, maneuver, security, surprise and simplicity principles in the battle. For example, the Ottoman army was holding the

initiative by conducting the attacks, which is the main necessity of the offensive principle. Süleyman Pasha conducted the operations by attempting various maneuvers to react to disadvantageous conditions and flexible application of combat power. By keeping a remarkable force as reserve and leaving troops at certain positions for security of the rear, the Ottomans followed the necessity of the security principle. Süleyman Pasha attempted to surprise the Russians by organizing a demonstration to the Elena-Bebrovo line. In addition, planning the attacks with simple and basic orders is clear evidence that the Balkan forces were directed within the context of the principle of simplicity. However, it could not be possible to exploit from these implemented principles because of problems in using force and time.

In addition to the principle of unity of command, the Ottoman forces directed without considering especially the principles of center of gravity, economy of force and objective. Even though the Shipka Pass was a clearly defined and attainable objective that could contribute to the strategic aim of the Ottomans at the beginning of August, the circumstances were totally different when the Balkan Army advanced on the Balkan passages on 14 August 1877. Because of inefficient use of time, attacking the Shipka Pass was not in a position to serve the strategic purpose. Moreover, the Ottomans failed to determine the most advantageous place to direct the mass of the army. Thus, contrary to the principle of center of gravity, the attacks were conducted to the main and strongest fortifications of the Russians. Although the necessities of the center of gravity principle on the fourth day of the attacks, the problem in that principle continued because the main necessity of “advantageous time” could not be met. Finally, there is no doubt that Süleyman Pasha arrived on the outskirts of Shipka with a remarkable force. However, he directed the army without considering the principle of economy of force that based on taking calculated risks and judicious distribution of force. Instead of devoting maximum effort to the primary objectives by allocating minimum resources to the secondary objectives, almost half of the force had been kept in reserve during the first days of the battle. The inefficiency of the Ottoman cavalry can be seen as one of the main determinants for problems in time, place and force because of the unskillful implementation of reconnaissance and surveillance missions.